

NOBILI DIN ȚINUTUL HOTIN ÎN STATISTICA RUSĂ DIN 1820

Dr. hab. Valentin TOMULEȚ,
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău

Abstract. In the present study, based on a rich factual material, the author analyzes Russian statistics from 1820 as a source in the study of various demographic problems that occurred in Bessarabia in the first decades after annexation. The author ascertains that in the scientific research in the field of historical sciences, the historian/researcher uses different categories of historical sources, based on which he analyzes the question; the statistic is an important source in studying the history of different social categories, including the nobility .

Keywords: statistics, demography, social categories, nobility, land, Bessarabia, the Russian Empire.

Formularea problemei

După anexarea în 1812 a Basarabiei la Imperiul Rus, autoritățile imperiale au sesizat necesitatea unei evidențe riguroase a populației¹ și a resurselor de care dispunea provincia nou-anexată. În instrucțiunile date de amiralul P.V. Ciceagov, comandantul-șef al armatei ruse de la Dunăre, șeful suprem al flotei de pe Marea Neagră și seful Administrației Generale a Moldovei și Țării Românești, adresate la 23 iulie 1812 guvernatorului civil Scarlat Sturdza privind organizarea teritoriului dintre Prut și Nistru, se sublinia necesitatea efectuării unei statistici riguroase în Basarabia pentru a o putea governa cât mai eficient². Drept rezultat, la 2 februarie 1813, în cadrul Guvernului Provizoriu al regiunii Basarabiei a fost constituit Departamentul doi, cu Expediția statistică, condus de Matei Crupenschi³. Grație activității acestei expediții, în Arhiva Națională a Republicii Moldova s-au păstrat mai multe informații privind numărul populației din Basarabia în acea perioadă de timp. Însă lipsa de personal calificat (*un expeditor și doi funcționari de birou*) a făcut existența acestei structuri neeficientă și în 1816 ea a fost suprimată în urma reformei Guvernului, funcțiile de evidență fiind transferate Departamentului financiar-economic. Acesta întocmea, către data de 1 ianuarie a fiecărui an, rapoarte despre numărul populației pe familii și apartenența lor socială⁴.

Astfel, studiul evidenței populației, inclusiv al nobilimii, în baza statisticii populației pentru ținutul Hotin din 1820 prezintă un mare interes. În plus, subiectele legate de studiul populației în baza datelor statistice, adunate de administrația imperială rusă cu diferite scopuri și ocazii pe parcursul secolului al XIX-lea prezintă un interes deosebit, deoarece ne permit să stabilim schimbările de ordin demografic care au avut loc în această perioadă de timp pe teritoriul Basarabiei sub dominație

țaristă, în cazul nostru legat de cunoașterea numărului, compoziției și situației economice a nobilimii.

Pentru a pătrunde mai ușor în esența problemei, să facem la început o caracteristică succintă a statisticii din 1820, a modalităților de adunare și selectare a informațiilor statistice privind populația pe care administrația imperială le-a utilizat pe parcursul secolului al XIX-lea în Basarabia.

Caracteristica statisticii ruse din 1820

La sfârșitul anilor '20 ai secolului trecut, statistica la care ne referim, dar pentru ținutul Orhei, a fost depistată, studiată și publicată de cercetătorul român Constantin N. Tomescu. Lucrând asupra editării primei catagrafii, alcătuită în Basarabia sub stăpânirea rusească la 1817 (editând datele cu referire la ținuturile Hotin și Soroca), și căutând în fondurile Arhivei Statului din Chișinău datele pentru ținutul Iași, C. Tomescu a dat întâmplător „peste alt ținut și din alt an, sub titlul *Statistăceasca știință a ținutului Orheiului. 1820 anul*, o condică în folio, cu 445 file, scrise pe ambele fețe”, pe care o publică în 1929–1930 în *Revista Societății Istorico-Arheologice Bisericești din Chișinău*⁵. Analizând catagrafia de la 1820 pentru ținutul Orhei, C. Tomescu constată că informațiile din această catagrafie, alcătuită după trei ani de la cea din 1817, sunt mult mai bogate și prezintă un mai mare interes pentru științele istorice⁶. Dar cercetătorul nu publică integral catagrafia ținutului Orhei de la 1820 în forma inițială de tabel, prevăzută de instituțiile imperiale ruse, dar o expune în formă simplă de text, iar compartimentul „Așzatul norodului”, „nu-l transcrie cu toate știrile de amănunt, dar lasă la o parte împărțirea sufletelor pe 6 etăți și ia doar numărul lor total”. Însă pentru a prezenta forma inițială a documentului (conținutul tabelului), totuși transcrie în întregime datele statistice pentru târgușorul Hâncești în formă de text, și nu de tabel, cum era documentul în original⁷.

Deși documentul a fost publicat în 1829–1830, puțini cercetători au pus în circuitul științific datele acestei importante statistici. Ea nu se regăsește în lucrările de sinteză scrise privind istoria modernă a Basarabiei. Doar informații sumare întâlnim în unele lucrări dedicate istoriei locale, atunci când autorii s-au referit la un sat sau altul din ținutul Orhei.

În fondul Guvernului Regional al Basarabiei din Arhiva Națională a Republicii Moldova (F. 5, inv. 2, d. 398, p. I-III, f. 1-522) s-au mai păstrat date similare cu referire la ținutul Hotin, perfectate după aceeași modalitate ca datele pentru ținutul Orhei și datate cu același an 1820 (deși din titlul dosarului nu se poate constata acest lucru, din lipsa lui), nedepistate, la timpul său, de Constantin N. Tomescu, dar nici de alți autori. Ele includ trei volume și conțin date importante pentru 145 de sate din ținutul Hotin.

Pe parcursul mai multor ani statistica pentru ținutul Hotin de la 1820 a rămas necunoscută pentru mulți cercetători, iar cei care au descoperit-o nu s-au încumetat s-o pună în circuitul științific. Motive pentru aceasta sunt mai multe: **I.** documentul

la care ne referim se află într-o stare destul de rea: pe unele file textul abia se mai poate citi din cauza calității proaste a cernelii, care pe parcursul anilor a pierdut din culoare; 2. textul se citește cu greu din cauza caligrafiei neglijente, în multe locuri cifrele și literele abia de se mai observă și cu greu pot fi descifrate; 3. scris de mai multe persoane, textul nu respectă aceeași ordine de întocmire a documentului pentru toate satele. Pentru o parte din sate nu s-a ținut cont de numărul total de gospodării, familii și burlaci⁸ și documentul începe cu enumerarea persoanelor de sex masculin și de sex feminin; pentru unele sate datele cu referire la persoanele de sex masculin conform categoriei de vârstă nu corespund numărului total de persoane de sex masculin; apar confuzii și la determinarea numărului de persoane de sex feminin: văduve, fete și neveste; 4. rămâne neclar și ultimul compartiment dedicat populației: „fete și neveste” („*девок невест*”), care, de multe ori, ca în cazul compartimentării persoanelor de sex masculin pe vârste, nu corespunde numărului persoanelor de sex feminin din compartimentul persoane de sex masculin și persoane de sex feminin.

Trebuie să constatăm că statistica respectivă a fost depistată, la timpul său, de cercetătorul V.Zelenciuk, dar care, din greșeală, o datează cu recensământul⁹ din 1817. Analizând detaliat textul statisticii, constatăm că ea a fost alcătuită la 1820 și nicidecum la 1817. Spre exemplu, în descrierea satului Sauca, citim că „în 1817, 1818 și 1819 moșia satului a fost dată în arendă pentru o sumă de 260 de lei, iar în anul curent, 1820, a fost arendată de șleahiticul Mihail Holski pentru o sumă de 2800 de lei”¹⁰. Asemenea informații găsim și cu referire la alte sate (a se vedea, spre exemplu, satul Burduvu¹¹, etc.).

Despre modalitatea perfectării statisticii de la 1820 pentru ținutul Hotin nu dispunem de informații concrete. Știm cu certitudine că datele au fost prezentate de isprăvnicia ținutului Hotin Guvernului Regional al Basarabiei, probabil la insistența administrației imperiale ruse sau a celei regionale. Materialul, cum se constată lesne din lecturarea lui, oferă informații prețioase pentru cunoașterea detaliată a situației ținutului Hotin la 1820. Statistica stabilea cu o mare exactitate și rigurozitate numărul familiilor de contribuabili la data efectuării statisticii și conținea informații detaliate despre numărul total de persoane de sex masculin și de sex feminin din fiecare localitate, inclusiv de sex masculin conform categoriei de vârstă: până la 7 ani; de la 7 până la 12 ani; de la 12 până la 18 ani; de la 18 până la 36 de ani; de la 36 până la 46 de ani; de la 46 de ani până la bătrânețe. Statistica conține și un compartiment special al persoanelor de sex feminin ce includea: văduve, fete și neveste. Alte compartimente ale statisticii includeau: anul când satul a fost populat sau și-a schimbat locul, conform informațiilor deținute de locuitorii localității (cu această informație începe tabelul); componența etnică și socială, numărul populației; informații despre biserica din localitate; numărul caselor de lemn ce aparțin statului și al celor din lut și nuiele, bordeielor ce aparțin locuitorilor; numărul morilor și cârciumilor; starea economică a locuitorilor; modalitatea de administrare a satului (de proprietar sau dat în concesiune) etc.

Caracteristica celor opt compartimente ale statisticii constituie următorul tablou¹²:

I. Populația: *1.* numărul total de gospodării (care, cu regret, nu a fost completat pentru toate satele, cum constatam anterior); *2.* numărul de burlaci (care, cu regret, nu a fost completat pentru toate satele); *3.* numărul total de persoane (familii, sex masculin și sex feminin); *4.* numărul de persoane de sex masculin conform vârstei (până la 7 ani; de la 7 până la 12 ani; 12–18 ani, căsătoriți și holtei; 18–36 ani, căsătoriți, holtei, văduvi; de la 46 până la bătrânețe, căsătoriți, holtei, văduvi) și de sex feminin (văduve, fete și neveste); *5.* numărul de meșteșugari și industriași, cu specificarea etniei¹³; *6.* locul procurării materiei prime, modalitatea de comercializare a produselor și valoarea câștigului.

II. Numărul construcțiilor și lucrurilor casnice: *1.* mănăstiri; *2.* biserici (din piatră, lemn și nuiele); *3.* clădiri/case ce aparțineau statului (piatră, lemn, nuiele); *4.* case particulare (piatră, lemn, nuiele); *5.* prăvălii (din piatră și lemn); *6.* cârciumi; *7.* beciuri (din piatră și lemn); *8.* magazine (din piatră și lemn); *9.* mori (de apă, vânt); *10.* băi comerciale; *11.* școli; *12.* fierării; *13.* spitale; *14.* fabrici și uzine (postav, pânză, covoare, cărămidă, var, lumânări, săpun); *15.* cui aparțin fabricile și uzinele, varietatea produselor anuale și cantitatea, modalitatea producerii acestor produse, de unde se procură materia primă și valoarea produselor confecționate.

III. Despre creșterea vitelor: *1.* numărul de cai; *2.* vite cornute (bivoli, vaci, boi, vite cornute mici); *3.* ovine; *4.* porcine; *5.* măgari; *6.* a explica câte animale are: un țăran înstărit, un țăran mijlocași și un țăran sărac; *7.* unde anual se expediază animalele pentru comercializare și la ce preț; de evidențiat dacă sunt mânate animale la iernat și pășunat din alte localități și cât plătesc proprietarii pentru aceasta și care este venitul statului.

IV. Despre albinărit: *1.* numărul de stupi de albine; *2.* cantitatea de ceară (în funți și puduri); *3.* de specificat cui aparțin stupii de albine și unde este comercializată mierea și ceara.

V. Despre vii și livezi: *1.* numărul de vii și livezi (plantațiile de stat și particulare); *2.* cantitatea de vedre de vin obținută (plantațiile de stat și particulare); *3.* cantitatea de fructe obținută (plantațiile de stat și particulare); *4.* unde este comercializat vinul și fructele, la ce prețuri, ce venit are statul din aceasta.

VI. Despre pescuit: *1.* de explicat dacă locuitorii se ocupă cu pescuitul și unde în ținut sunt pescări; *2.* dacă se dau în arendă persoanelor particulare și la ce preț; *3.* ce fel de pește se prinde și de dat apreciere calității lui, în special icrelor roșii; *4.* unde se comercializează peștele și la ce preț.

VII. Despre vânat: *1.* de specificat ce fel de păsări și animale se vânează.

VIII. Despre cultivarea și recoltarea cerealelor: *1.* de specificat separat culturile de toamnă și primăvară (grâu, orz, ovăz, secară, hrișcă, mei, porumb, mazăre, cânepă, în, fasole, linte, bob etc.) și ce recoltă se obține; *2.* de evidențiat cantitatea de cereale predestinată pentru comercializare, unde se comercializează și la ce preț; *3.* de stabilit

câte stoguri de fân se obțin anual în fiecare sat și cătun; 4. de lămurit ce feluri de comerț se practică și care sunt avantajele lui; de arătat ce porturi și debarcadere sunt și unde acestea se află; 5. de arătat pentru ce sumă de bani a fost dată în arendă în anii 1817 și 1818 persoanelor particulare proprietatea satului, cătunului și cășlei; 6. de evidențiat tipurile de prestații încasate de la populație și în ce măsură populația participă la repararea podurilor, drumurilor, transportarea arestanților etc.; 7. de arătat unde se extrage piatra și varul și la ce preț se comercializează.

Specificarea acestor compartimente ale statisticii denotă faptul că administrația imperială avea deja o experiență destul de bogată în efectuarea unor asemenea evidențe, care includea un volum destul de mare de subiecte ce, de fapt, urmau să includă întreaga informație despre starea umană și economică a gospodăriilor țărănești și nu numai. Aceste informații erau de o necesitate vitală pentru instituțiile imperiale antrenate des în confruntări militare în Balcani, iar Basarabia ca teritoriu limitrof, „spate al frontului”, urma să asigure armata rusă de ocupație cu toate cele necesare.

Caracteristica ținutului Hotin conform împărțiri administrativ-teritoriale din 1818

Conform Regulamentului organizării administrative a Basarabiei din 29 aprilie 1818, în Basarabia, în locul celor 9 ținuturi existente, au fost instituite **6 ținuturi**: Hotin, Iași, Orhei, Bender, Ismail și Akkerman¹⁴. Ca urmare, au intervenit anumite schimbări în componența ținuturilor.

Conform noii împărțiri administrativ-teritoriale din 1818, în componența ținutului Hotin au fost incluse **30 de localități** din fostul ținut Soroca: *târgul* Otaci; *satele*: Iarova, Balinți, Tătărauca Veche, Tătărauca Nouă, Samoleuca, Rughi, Arionești, Unguri, Călărășauca, Vălcineț, Codreni, Lencăuți, Verijăni, Hârbova, Briceni, Sauca, Sudarca, Teleșauca, Văsoca, Horodiște, Braicău, Trăisteni, Climăuți, Ciornoleuca, Corbu, Horodiciu; *schitul sau mănăstirea Călărășauca*; *cătunele*: Boroseni, Moșana¹⁵.

Din fostul ținut Iași, în componența ținutului Hotin au fost incluse **12 localități**: *satele* Dondușeni, Rediu Mare, Dânjeni, Hrenăuți, Rujenița, Onești, Fântâna Albă, Brătușeni, Stângăceni; *cătunele* Golăești, Chetroșica, Șofrâncani¹⁶.

Noua împărțire administrativ-teritorială din 1818 menținea în ținutul Hotin cele **176 de localități**¹⁷ deja existente: *orașul* Hotin; *târgul* Lipcani, *satele*: Onutu, Perebiicăuți, Rohutinu, Gheorgheuți, Prihorodu, Otaci, Anadolu, Dărăbani, Părcăuți, Bârnova, Moșinețu, Vârnovița, Lencăuți, Măcăreuca, Mihoreni, Hrușoveți, Babin, Buzovița, Răsteanu, Otaci, Cumarăv, Molodova, Cormani, Culișeuca, Niporotova, Lomacinița, Ojovu, Vasălău, Voloșcovu, Năslavcea, Bârnova de Jos, Paustova, Lipnic, Dânjeni, Mihașeni, Hrenăuți, Bârlădeni, Pălade, Ruseni, Parcova, Cupcini, Pociumbeni, Pociumbăuți, Varaticu, Horodiște, Costești, Dumeni, Șărbaca,

Cuconești, Corpaciu, Bădraghii, Vișoara, Tețcani, Pererâta, Șirăuții de Jos, Zalucea, Ceabrău, Criva, Mămăliga, Coșuleni, Negrinița, Ședreni, Costiceni, Vancicăuți, Tărășăuți, Mașinița, Nouasulița de Sus, Stroești, Răucăuți, Răchitna, Rujavnița, Balamuteuca, Caplivca (Căpeleuca), Varticăuți¹⁸, Nilipăuți, Rosușeni, Briceni, Colincăuți, Balcăuți, Hlinoiaia, Edineț, Crăstinești, Doljocu, Berestia, Dăncăuți, Coteleu, Nouăsulița, Săncăuți, Rângaciu, Șișcăuți, Grozănița, Bocicăuți, Șilăuți, Malinița, Poiana, Clișcăuți, Zaruțani, Șirăuți, Nădăbăuți, Rucșinu, Cipănosu, Rașcov, Stăuceni, Dolineni, Forosna, Șărbinița, Mălinești, Cerlina, Stălinești, Sângeru, Glinauți, Pășcăuți, Dăncăuți, Tulbureni, Hâjdău, Cruhlic, Nisfoaia, Bălcăuți, Larga, Cotiuțeni, Coteala, Hlina, Hilăvățul, Balasănești, Caracușeni, Tabani, Marcăuți, Rătunda, Târnova, Trinca, Corjăuți, Fetești, Burlănești, Hurghinești, Briceni, Teredna, Purceleanca, Zabriceni, Beșănăuți, Chelmenet, Burduvu, Volcinețu, Nouăsulița de Jos, Enăuți, Seliște, Șăbutinița, Vitreanca, Mihalcău, Belousovca, Cobâlceni, Sărbiceni, Romancăuți, Caracău, Hrubna, Hrimancăuți, Văscăuți, Bolboaca, Tribisăuți, Cipiliuți, Hincăuți, Corăstăuți, Hădărăuți, Ocnia, Clocușna, Văzdăuți, Săcureni, Mândăcăuți; căștele: Neujimova, Bechir, Sali, Zalena, Jamjiu; *cătunele*: Tiurtiulul, Hrămești¹⁹.

Imperfecțiunea statisticii ruse din 1820

Un moment dificil în analiza acestui document îl constituie și faptul că statistica conține informații doar pentru 145 de localități rurale. Lipsesc informațiile pentru **73 de localități**, inclusiv orașul Hotin și unele târguri.

Statistica de la 1820 pentru ținutul Hotin nu conține informații pentru mai multe localități: **5 localități** din ținutul Soroca: *târgul* Otaci, *satele*: Arionești, Trăisteni, Horodiciu; **3 cătune** din ținutul Iași: Chetroșica, Golăești și Șofrâncani; **76 localități** rămase în ținutul Hotin: *orașul* Hotin, *târgul* Lipcani; *satele*: Balamuteuca, Bârlădeni, Bârnova de Jos, Bocicăuți, Bolboaca, Caracău, Cipănosu, Cipiliuți, Clișcăuți, Clocușna, Cobâlceni, Corăstăuți, Cormani, Coteala, Cotiuțeni, Culișeuca, Cupcini, Dăncăuți, Dânjeni, Gheorgheuți, Glinauți, Grozănița, Hădărăuți, Horodiște, Hrimancăuți, Hrubna, Lipnic, Lomacinița, Malinița, Mândăcăuți, Mihalășeni, Mihalcău, Mihoreni, Nădăbăuți, Năslavcea, Niporotova, Ocnia, Ojovu, Onutu, Otaci, Parcova, Paustova, Pălade, Perebicăuți, Pociumbăuți, Pociumbeni, Poiana, Prihorodu, Purceleanca, Rașcov, Răsteu, Rohotinu, Romancăuți, Rucșinu, Ruseni, Săcureni, Săncăuți, Șărbaca, Șărbinița, Șilăuți, Șirăuții de Jos, Tribisăuți, Vasălău, Văscăuți, Văzdăuți, Vitreanca, Voloșcovu, Zabriceni, Zaruțani; *căștele*: Bechir, Jamjiu, Sali și Zalena și cătunul Tiurtiulul.

În plus, din statistica celor 145 de localități din ținutul Hotin de la 1820, în lista satelor conform împărțirii administrativ-teritoriale din 1818 nu se regăsesc localitățile: Plop, Țaul, Chesolu Mare, Chesolu Mic, Crișcăuți, Irstov, Comarov,

Negureni, Dinăuți, Samovo, Brânzeni, Reunești, Rughi de Jos, mănăstirea de călugări Rughi, Ciolac și Medveja.

Cercetări mai detaliate arată că, de fapt, lipsesc datele pentru 3 ocoale: **Nistrul de Jos, cu 22 de localități** (Carlacău, Romancăuți, Șărbunița, Cormani, Culișăuca, Vitreanca, Mihalcău, Niporotova, Lomacinița, Ojovul, Vasăleu, Culișăuca sau Belousovca, Sărbiceni, Cobălceni, Securenii, Voloșcovul, Năslavcea, Bârnova (de Jos), Lipnicul, Paustova, Clocușna, Gvozdăuți), **Ciuhur, cu 25 de localități** (Hrimancăuți, Hrubna, Văscăuți, Tribisăuți, Corestăuți, Cipiliuți, Hincăuți, Puceleanca, Zabriceni, *câșla* Chiurtului, Pociumbeni, Pociumbăuți, *câșla* lui Bechir, Cupcini, Parcova, Rusăni, Pălade, Bârlădeanu, Hrenăuți, Mihălășeni, Dănjeni, Bulboaca, Hădărăuți, Ocnîța, Măndăcăuți), și **ocolul Rașcov, cu 21 de localități** (Nădăbăuți, Rucșănul, Gheorghieuți, Cipănosul, Șirăuți (*de Sus*), Zaruțeni, Clișcăuți, Poiana, Malinița, Șilăuți, Bocicăuți, Grozănița, Colincăuți, Rujavnița, Balamuteuca, Onutu, Rohutin, Rașcovul, Prihorod, Otaci, Piribicăuți)²⁰.

Și datele cu referire la celelalte ocoale nu sunt complete. Spre exemplu, în ocolul de Mijloc lipsesc datele pentru satele Coteala, Cotiuțeni și *câșla* Giamgiului, în schimb dispunem de informație pentru satul Medveja; în ocolul Ghilavățul lipsesc datele pentru satele Hăjdău și Bălcăuții de Sus, în schimb dispunem de informație pentru satele Beleuți și Dinăuți; în ocolul Movilău dispunem de informație pentru satele Moșana, Rughi de Sus, Rughi de Jos și mănăstirea de călugări Rughi, care lipsesc în statistica din octombrie 1820.

Sunt greu de explicat această necoincidență și lipsă de informații pentru cele trei ocoale (Nistrul de Jos, Ciuhur și Rașcov) ale ținutului Hotin. Reieșind din considerentul că dosarul ce conține informația despre cele 145 de sate din ținutul Hotin, datat cu anul 1820, este alcătuit din 3 părți, putem presupune că o parte din acest dosar, și anume partea a 4-a, s-ar fi pierdut sau, în cel mai rău caz, nu a fost prezentată de ocolășii²¹ acestor ținuturi, ceea ce este puțin probabil. Lipsa unor sate incluse în ocoale sau prezența altor sate ce nu sunt incluse în listele ocoalelor din ținutul Hotin este greu de explicat.

În pofida faptului că statistica de la 1820 conține informații doar pentru 145 de localități din ținutul Hotin (fără localitățile din ocoalele Nistrul de Jos, Ciuhur și Rașcov, orașul Hotin și târgul Briceni), ea prezintă un interes deosebit atât pentru studierea schimbărilor demografice produse în primii 10 ani după anexarea teritoriului dintre Prut și Nistru la Imperiul Rus, cât și pentru studierea situației etnice, sociale și economice a ținutului în general.

Statistica de la 1820 demonstrează că cea mai mare parte a populației ținutului Hotin era populație autohtonă²², ca și în întreaga Basarabie, care s-a format și s-a dezvoltat pe teritoriul în care trăiește și, la momentul perfectării statisticii, are rădăcini străvechi pe acest teritoriu și valori comune, cum ar fi originea etnică, limba, credința, tradițiile, datinile etc. Și documentele de epocă, emise de administrația locală din Basarabia în primii ani după anexarea ei la Imperiul Rus, atestă proveniența autohtonă a majorității covârșitoare a populației Basarabiei. Serdăria Orhei scria,

spre exemplu, într-un raport din 26 iulie 1816 președintelui Comitetului Provizoriu al Basarabiei, guvernatorului de Ekaterinoslav, I.H. Kalagheorghe: „Niamuri di oameni să află în ținutul acesta ce mai multă parti di nație moldovenească, *care sânt adivărați lăcuitori de aicea statorniciți* (subl. n.)”²³, după care urmează veneticii: rușii, sârbii, armenii, lipovenii, țigani și jidovii.

Situația demografică²⁴ a ținutului Hotin conform datelor statisticii din 1820

Statistica populației din 1820 a înregistrat în cele 145 de sate din ținutul Hotin 6651 de gospodării, 490 de burlaci și 7141 de familii. Cu regret, datele statisticii nu conțin informații de acest fel pentru 53 de sate sau 36,5% din numărul total de sate înregistrate la 1820. Cât privește numărul total al populației, inclusiv persoane de sex masculin și persoane de sex feminin datele statisticii conțin informații pentru toate cele 145 de localități din ținutul Hotin și reflectă, credem, veridic situația la momentul perfectării acestei statistici a populației. Statistica înregistrează un număr total de 56129 persoane, inclusiv 29346 (52,3%) persoane de sex masculin și 26783 (47,7%) persoane de sex feminin. Deci, datele prezentate atestă o prevalare, deși neesențială, a populației de sex masculin, față de populația de sex feminin.

Prezintă interes repartizarea populației conform vârstei: persoane de sex masculin – până la 7 ani, de la 7 până la 12 ani, 12–18 ani – căsătoriți și holtei, 18–36 ani – căsătoriți, holtei, văduvi, de la 46 până la bătrânețe – căsătoriți, holtei, văduvi și persoane de sex feminin – văduve și fete și neveste. Aceste date ne permit să constatăm că la 1820, în ținutul Hotin erau înregistrați 10593 (22,7%) *de copii până la 12 ani* (6975/65,6% – până la 7 ani și 3648/34,4% – de la 7 până la 12 ani), 3451 (7,2%) *de adolescenți între 12 și 18 ani* (75/2,2% – căsătoriți și 3376/97,8% – holtei), 11502/24% *persoane mature între 18 și 46 de ani* (*între 18 și 36 de ani*: 4397 de bărbați căsătoriți, 2904 holtei și 128 de văduvi; *între 36 și 46 de ani*: 3663 de bărbați căsătoriți, 177 de holtei și 232 de văduvi; *între 46 de ani și până la bătrânețe*: 3493 de bărbați căsătoriți, 94 de holtei și 301 văduvi). În plus, datele statisticii atestă 18510 (38,6%) persoane de sex feminin, inclusiv 829 (4,5%) de văduve și 17681 (95,5%) de fete și neveste.

Analiza acestor date ne permite să constatăm că din numărul total de 11553 de căsătoriți, 1491 (12,9%) erau văduvi (bărbați și femei): 662 (44,4%) de văduvi, 829 (55,6%) de văduve.

Prezintă interes raportul dintre copiii minori (*până la 12 ani*) și adolescenți (*între 12 și 18 ani*). Din 10593 de copii minori înregistrați de statistica din 1820, 6945 (14,5%) de persoane se încadrau în vârsta până la 7 ani și 3648 (7,6%) de persoane – între 7 și 12 ani. Copiii și adolescenții numărau 14044 de persoane, ceea ce constituia 29,3% din numărul total al populației.

Pentru a putea pune în discuție problema enunțată în titlul studiului, la început, să facem o caracteristică succintă a nobilimii ca stare socială.

Caracteristica nobilimii din Basarabia ca stare socială

Statistica populației din 1820 ne permite să analizăm numărul fiecărei categorii sociale sau fiscale, iar în unele cazuri și al anumitor categorii etnice în parte pentru toate localitățile din ținutul Hotin. În acest studiu vom analiza doar categoria socială cea mai privilegiată a societății (atât conform privilegiilor deținute, proprietăților funciare aflate în proprietate, cât și statutului social și politic deținut) – *boierimea*, care după alegerile nobiliare din 1818 a fost inclusă în „Cartea de aur a nobilimii ruse” și încadrată în nobilimea rusă.

După anexarea în 1812 a Basarabiei la Imperiul Rus țarismul a început să traducă în viață în această provincie politica sa național-colonială. Ea și-a găsit expresie în primele documente oficiale adoptate de administrația imperială – Regulamentul privind „Administrația provizorie a Basarabiei” din 2 august 1812, „Regulamentul organizării administrative a regiunii Basarabia” din 29 aprilie 1818 și „Regulamentul privind administrarea Basarabiei” din 29 februarie 1828²⁵.

Starea socială cea mai privilegiată și ierarhic superioară din Imperiul Rus era nobilimea/dvorenimea. Ea se împărțea în două categorii: *de viță* (*потомственные дворяне*) și *personală* (*личные дворяне*). Nobilimea de neam era alcătuită din șase categorii de bază, iar fiecărei categorii îi corespundea o parte specială din *Cartea genealogică gubernială*: în *prima parte* intrau persoanele cu titlu de nobil care le-a fost acordat la dispoziția personală a suveranului; în *a 2-a parte* – persoanele care au primit titlul de nobil datorită serviciului militar; în *a 3-a parte* – persoanele care au primit titlul de nobil datorită serviciului civil; în *a 4-a parte* – nobilii străini care au trecut în supușenia Rusiei; în *a 5-a parte* – nobilii titulari; în *a 6-a parte* – vechile neamuri nobiliare. Deosebiri esențiale în drepturi și obligații între aceste șase categorii nu erau, cu excepția unor privilegii mai mari pentru categoriile a 5-a și a 6-a. Femeile din categoriile sociale nearistocratice, căsătorindu-se cu nobili, căpătau în mod automat toate drepturile soțului, iar fetele de nobili, în cazul căsătoriei cu nenobili, își păstrau drepturile. Nobilii de viță beneficiau de toate privilegiile: dispuneau de dreptul de a constitui corporații și ocupau cele mai înalte funcții în instituțiile de stat.

F.F. Wighel, scriitor și memorialist de epocă, în renumitul său eseu – de fapt, un pamflet, o satiră sarcastică la adresa societății basarabene – simplifică această compartimentare a nobilimii, dându-i o apreciere mai mult prin prisma intrigilor politice care aveau loc în Basarabia la acel moment. Autorul scrie că în timpul alegerilor în Adunarea Deputaților Nobilimii din Basarabia în 1818, nobilimea s-a împărțit în trei grupări sau partide: **1.** gruparea boierilor moldoveni de viță, ce dispuneau de mari proprietăți funciare și influențe; **2.** gruparea persoanelor care s-au îmbogățit în timpul ultimului război ruso-turc din anii 1806–1812 și a celor care, fiind în serviciul rus, au obținut diferite funcții și dețineau deja funcții în sistemul administrativ al Basarabiei; **3.** foștii clienți, ieșiți din rândurile mazililor și

ruptașilor, care după anexarea Basarabiei la Imperiul Rus au fost înscrisi în „Cartea de aur a nobilimii”²⁶. F.F. Wighel scrie că categoria a doua a nobilimii o disprețuia, dar o proteja pe cea de a treia, iar prima le ura și le disprețuia pe ambele, între aceste trei categorii ale nobilimii au apărut mari divergențe, care au ieșit la suprafață, cu deosebită putere și intensitate, în timpul alegerilor nobiliare din 1818, pentru înscrierea în registrele genealogice ale nobilimii²⁷.

Titlul de nobil personal a fost instituit pe timpul lui Petru I. Ei nu aveau dreptul de a forma organizații corporative, nu participau în cadrul autoadministrării nobiliare și nu se bucurau de drepturile și privilegiile pe care le aveau nobilii de viță. Titlul de nobil personal nu putea fi transmis prin ereditate, nu dădea dreptul de a moșteni moșiile părinților împreună cu țăranii aflați pe aceste pământuri, nu acorda dreptul să se înscrie în societăți nobiliare și să participe la adunările nobiliare. Începând cu 1832, copiii de nobili personali au primit drepturi onorabile cetățenești de moștenire. Până în 1845 titlul de nobil personal îl primeau toți funcționarii care aveau gradul XIV–IX potrivit „Condiții rangurilor”, adoptată în 1722 de Petru cel Mare. În cazul în care bunelul sau tatăl erau înscrisi în categoria nobililor personali, atunci urmașii, la atingerea majoratului (17 ani) și dacă dețineau o slujbă, puteau pretinde la titlul de nobil personal. Începând cu 1845, titlul de nobil personal îl primeau toți funcționarii de clasele XIV–IX încadrați în serviciul militar și cei de clasele IX–VI încadrați în serviciul civil; din 1856 – de clasele VIII–VII și, respectiv, de clasele VIII–V²⁸.

Spre deosebire de nobilimea din Europa de Vest, care deținea o deplină libertate de acțiune în raport cu regalitatea, nobilimea (dvorenimea) rusă se caracteriza, din contra, printr-o dependență totală de Putere, oglindită de funcție, ca element definitoriu. Nu *proprietatea*, ci *serviciul* era semnul distinctiv al nobleței în Rusia, toți cei care „serveau” fiind socotiți a o poseda²⁹.

În Basarabia, starea socială superioară era constituită de boierii care au acceptat cetățenia Rusiei. Pentru a nu-și pierde privilegiile de care se bucurau până la 1812, aceștia s-au arătat a fi loiali față de oficialitățile țariste, care au profitat de această loialitate în procesul de includere a Basarabiei în sistemul economic și politic al Imperiului Rus. Boierii au fost cooptați în rândurile nobilimii ruse, fiindu-le acordate aceleași drepturi și privilegii de care beneficia această stare socială în guberniile interne ruse. Drept consecință, boierimea basarabeană, reprezentând elita aristocratică locală, a devenit un important suport sociopolitic al regimului țarist în provincie.

Potrivit Regulamentului organizării administrative a regiunii Basarabia din 1818, „nobililor (boierilor – *V.T.*) li se acordă în egală măsură drepturile și privilegiile ce le sunt acordate nobilimii ruse, cu păstrarea concomitentă a privilegiilor vechi moldovenești. Drepturile personale ale nobilimii din regiunea Basarabia, în același rând proprietatea mobilă și cea imobiliară, precum și țiganii se confirmă a fi proprietatea lor pe veci, în baza hrisoavelor și documentelor, inclusiv a legilor ce confirmă această proprietate”³⁰.

Nobilii basarabeni – în viziunea unor istorici și contemporani

Profitând de privilegiile acordate, nobilimea era principalul susținător al Imperiului. Cum constată istoricul englez Geoffrey Alan Hosking, „ea purta hainele Imperiului și vorbea limba acestuia”³¹.

Instituția nobiliară a fost introdusă în Basarabia în 1821, potrivit prevederii conținute în Regulamentul organizării administrative a Basarabiei din 1818, când, prin intermediul Comisiei constituite pentru examinarea dovezilor referitoare la noblețe, boierii stabiliți în provincia răpită au fost cooptați în rândurile nobilimii imperiale, acordându-li-se aceleași drepturi și privilegii. Comisia respectivă a înscris în registrul genealogic nobiliar al Basarabiei 102 familii³². Gheorghe Bezviconi însă, publicând actele doveditoare prezentate Comisiei, a enumerat 100 de familii cărora le-a fost conferit titlul de nobil³³. Ulterior, Adunarea Deputaților Nobilimii din Basarabia a satisfăcut doleanța de acordare a titlului de nobil unui număr considerabil de persoane. O altă situație s-a creat însă începând cu anul 1845, când a intrat în vigoare un nou regulament cu privire la conferirea titlului de nobil. Din cauza rigorii exigențelor impuse prin el, multor deținători ai titlului de nobil nu le-a fost confirmată apartenența la treapta nobiliară de către Departamentul de Heraldică al Senatului Guvernant al Rusiei. Bunăoară, lista nobililor incluși în registrul genealogic al Basarabiei până la data de 1 ianuarie 1911 cuprinde numele doar a 65 de neamuri din cele 102 (100) acceptate în 1821³⁴. Pentru alții procedura de confirmare a deciziilor Adunării Deputaților Nobilimii din Basarabia a durat ani în șir. Prin urmare, deoarece au existat condiții inegale de recunoaștere a nobleței până la 1845 și după acest an, este complicat de a compara cifrele referitoare la nobilimea din cele două perioade, segmentate de anul 1845. Există și o altă problemă în acest context. Persoanele neconfirmate în calitate de nobili și-au păstrat titlul nobiliar, în mod neoficial, și în continuare, ceea ce, de bună seamă, și-a lăsat amprenta asupra datelor statistice. Drept exemplu servesc registrele parohiale de stare civilă, în care unele persoane, nefiind nobili, sunt înscrise cu acest titlu.

Deși prin ocupații majoritatea nobililor erau legați de proprietățile funciare ce le dețineau, o parte dintre ei locuiau în orașe, permanent ori temporar, mai ales în Chișinău sau orașele ținutale/județene, având funcții în administrația centrală a provinciei și în cea ținutală/județeană sau fiind atrași de viața citadină.

Izvoarele de epocă atestă că țarismul a căutat să întărească prin intermediul aparatului administrativ de stat orânduirea existentă, să-și consolideze sprijinul social pe seama boierilor, stărilor sociale privilegiate și coloniștilor din regiune, ținând cont concomitent de specificul regiunii. Avea dreptate consulul austriac la Iași, Duldner, care scria la 23 august 1810, cabinetului din Viena că „starea de anarhie care domnește în această țară, în care mulți din boieri găsesc mulțămirea lăcomiei lor, urmează și pare

să fie nu numai tolerată, dar chiar bine văzută de politica rusească, în scop probabil de a câștiga pe boierii cei mari pentru politica Rusiei³⁵.

A.D. Xenopol observă că în timpul războiului ruso-turc din 1806–1812, odată cu ocuparea Principatelor Române de armata rusă și instituirea postului de președinte în Divanele Principatelor, administrația rusă „făcuse pe un număr însemnat de locuitori, cu deosebire din Moldova, să se pună sub protecția rusească, și consulii rusești se folosise de împrejurare, spre a face averi însemnate din negușitoria acestei protecții. Așa consulul din București adunase o avere de vreo 300000 de lei. De îndată ce Țările Române reintrară sub oblăduirea turcească, Poarta luă măsuri energice pentru a desființa atare încălcare a rivalei sale, ordonând sechestrul asupra averii tuturor supușilor săi care adoptaseră protecția rusească. Asemenea măsură readuse o sumă de oameni la prima lor stare, de raiale otomane³⁶.

Conform prevederilor articolului VII al Tratatului de la București, locuitorii de pe ambele maluri ale Prutului urmau, până în anul 1814, să decidă în supușenia cărui stat vor rămâne. În cazul în care alegeau de a rămâne în continuare supuși moldoveni, prevederile acestui articol stabileau ca în termen de 18 luni de la ratificarea tratatului³⁷ să renunțe la bunurile pe care le-au stăpânit pe teritoriul noii provincii anexate de Rusia, adică să se desfacă de ele prin vânzare, schimb, arendă etc. Ca rezultat, pe parcursul acestei perioade de timp a început un proces complex și de durată de schimburi de moșii, care, în condițiile termenului stabilit de tratat de 18 luni de la ratificare, i-a impus pe unii proprietari să renunțe la proprietățile funciare în schimbul unor sume modice sau chiar să facă schimb de moșii cu o valoare sub cea reală. Unele familii boierești au rămas în Principatul Moldovei, lăsând în teritoriul anexat reprezentanți pentru a administra aceste proprietăți funciare³⁸. Schimbul de moșii a fost cauzat, cum constată ilustrul istoric A.D. Xenopol, și de faptul că „se răspândise vestea între boierii acei ce trecuse pe timpul Rușilor în partea lor, că i-ar aștepta soarta Moruzeștilor, și că domnul Calimah aducea cu el firmanul pentru a lor descăpăținare. Cei mai mulți se deșțără, parte din ei prefăcându-se a călători prin Europa apuseană, parte căutând pe față o scăpare în Rusia³⁹. A.D. Xenopol scrie în această privință că acei boieri care nu puteau să-și înstrăineze în pagubă moșiile preferă „să se despartă fiii de părinți, frații și alte rudenii, trecând unii la acele de peste Prut, iar alții rămânând dincoace⁴⁰.

C. Georgescu-Vrancea, analizând raptul Basarabiei la 1812, scrie: „Atunci s-a frânt în două populația Moldovei și multă jale stăpâna satele din prejma Prutului, în ajun de a se închide granița între Moldova și Basarabia [...] Atunci s-a rupt în două și boierimea moldovenească, cea mai mare parte rămânând în Moldova, la care s-au mai adăugat acei boieri din Basarabia, cari nesuferind stăpânirea muscălicească și-au vândut sau schimbat moșiile și au trecut în Moldova, cum au făcut boierii Grigoraș Sturza, Ion Vârnab și Dumitru Bogdan⁴¹. Cât privește boierimea din

Basarabia, Georgescu-Vrancea scrie: „Boierimea moldovenească din Basarabia și aceia mult puțină câtă se mutase din Moldova în această provincie, după răpirea ei, așa cum făcuse spătarul Ioniță Bașotă, păstrează în marea ei majoritate, o atitudine demnă și străbătută de un vădit patriotism, refuzând să învețe limba rusă, ținând de datinile vechi și rezistând cu curaj încercărilor noii stăpâniri de a înlocui legile vechi ale țării și obiceiul pământului cu dreptul rusesc”⁴².

Dumitru C. Moruzi, care a cunoscut personal asemenea familii de nobili din Basarabia ca Andrieș, Bodescu, Bantoș, Cantacuzino, Catargiu, Catacazi, Crupenschi, Cazimir, Cușu, Ciolac, Calmuțki, Crușovanu, Cuțilă, Caso, Cafegi, Dabija, Dicescu, Donici, Frunzetea, Gafenco, Glavcea, Gusti, Hăjdău, Harting, Keșku, Kiriak, Leonard, Leondariu, Lazo, Mazaraki, Melega, Moraru, Nacu, Roseti, Rusu, Rali (Arbore), Râșcanu, Scrivanu, Sinnescu, Teodosiu, Tomuleț, Vrabie, Zota ș.a., scria în această privință că boierii moldoveni „aveau întinse moșii peste Prut, dar nu trăiau pe ele, ci le arendau, având reședințele lor în Iași sau în interiorul țării. Puțini, foarte puțini din ei, după ce s-a închis Prutul⁴³, legați de interese politice sau materiale, se strămutară la Chișinău. Ceilalți urmară a-și arenda moșiile pe la mici boiernași, pe la greci, armeni, bulgari”⁴⁴. Dumitru C. Moruzi constată și alt proces: „Aceștia, cu încetul și treptat, cumpărară de la boierii mari moșii întinse, apoi, prin stăruințe, căpătară și hrisoave de boierie, cari mai cu seamă în timpul căimăcămiilor se cumpărau cu bani peșin. Odată hrisovul în giubea, se întorceau noii boieri în Basarabia și se înscriau în cartea de aur a dvoreanstvei (nobilimii – *V.T.*)”⁴⁵. Moruzi mai scrie că, cu câteva excepții, nobilii basarabeni „se făleau de a fi boieri moldoveni, vorbind între ei românește, trăind românește în casele lor și fălindu-se cu neamul și obârșia”⁴⁶.

Totuși, noul regim de dominație i-a făcut pe mulți boieri să se schimbe. Despre aceasta spunea destul de argumentat Nicolai Iorga în cuvântarea ținută în București la 16 mai 1912, cu prilejul comemorării pierderii Basarabiei: „Fără conștiință era clasa boierească a Moldovei din anul 1812, călcând astfel datoria oricărei clase dominante de a cuprinde și a exprima toate amintirile, toate speranțele, tot dreptul, toată mândria și onoarea unui popor. Mulți din membrii ei, și boieri mari, au trecut Prutul pentru a se așeza sub oblăduirea Împăratului creștin, fără a-și da seama că rosturile de căpetenie ale unui Stat, paza liniștii și dreptății, n-au a face cu creștinătatea sau păgânătatea, ci numai cu valoarea etnică a unui popor”⁴⁷. Marele istoric lămurește și din ce cauză a avut loc acest proces: „România nu exista, și în această jumătate de Românie care era Moldova nu se gândea nimeni că o Românie ar fi cu puțință, că ea ar fi un bine pentru cei care sufereau de multe apăsări și stoarceri. Domnul dinaintea năvălirii era un grec și boierii greco-români, cu două graiuri, erau împărțiți prin aceasta chiar între două suflete naționale. Și atâta trăia în toată țara: această boierime fără ideal și fără alt simț pentru țară și pentru neam decât acel instinct elementar pe care nimic nu-l poate dezrădăcina din suflete. Le-a părut rău că au pierdut partea cea mai largă a Moldovei, bogată în ogoare, în pășune

pentru vite. Le-a părut rău mai ales ca moșieri, ale căror comunicații erau să fie tăiate de acum înainte printr-un hotar. Niciun suflet nu s-a sprijinit pe amintiri, nu s-a deschis către speranțe pentru a da o luptă desperată spre care s-ar putea îndrepta astăzi recunoștința noastră pioasă. Se gândeau doar cu frică la primejdia că Moldova, micșorată după sfârșiere, să nu poată răspunde tributul către Poartă, și cereau ca ea să fie întregită cu județe muntene până la Ialomița! Și astfel azi, când avem nevoie măcar de un singur erou, un nume căruia să facem prăznuirea, nu-l găsim, și e nespus de dureroasă această lipsă⁷⁴⁸.

Recunoașterea statutului social, politic și juridic al stărilor sociale privilegiate – boierilor, boiernașilor, mazililor și ruptașilor –, în teritoriul nou-anexat, a fost unul de durată, a necesitat timp și investigații din partea instituțiilor regionale și imperiale.

Confirmarea statului social al nobilimii basarabene

Pentru confirmarea titlurilor nobiliare, în 1816 este instituită o Comisie provizorie pentru examinarea dovezilor prezentate de boierii din Basarabia în vederea acordării titlului de nobil. Al.Crupenschi, autorul unui studiu dedicat nobilimii basarabene din secolul al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea, consideră că comisia a fost instituită la cererea lui Pavel Svinin, sosit din Sankt Petersburg la Chișinău în anul 1815, pentru examinarea și descrierea acestei provincii, sau la inițiativa lui. În componența comisiei au intrat Ioan Sturdza, Alexandru Ghica și, în calitate de secretar, Ioan Pruncul (Ilie Catargi, din cauza bolii, a refuzat să activeze în cadrul comisiei). Boierilor basarabeni li s-a cerut să prezinte la Chișinău documente care ar confirma apartenența lor la categoria stărilor privilegiate din Moldova, în baza cărora puteau primi titlul de nobil (dvorean)⁴⁹. Însă listele instituite în 1816 și semnate de boierii locali nu erau recunoscute de nobilimea locală.

Al. Crupenschi nu comunică nimic despre rezultatele activității acestei comisii. Din documentele depistate putem conchide că este vorba de examinarea de către Comitetul Provizoriu al Basarabiei a documentelor depuse de reprezentanții categoriilor sociale privilegiate. Încă în 1816, după ce a intrat în exercițiul funcțiunii de rezident plenipotențiar al Basarabiei, A.N. Bahmetev a dispus Guvernului Regional al Basarabiei să anunțe mazilii, ruptașii și alte categorii sociale privilegiate care locuiesc în regiune să prezinte Comitetului Provizoriu al Basarabiei, către data de 1 ianuarie 1817, documentele ce atestă starea lor socială privilegiată, pentru a fi examinate. Printre categoriile sociale privilegiate, enumerate în ordinul dat de A.N. Bahmetev, nu figurează boierii, deși aceștia trebuiau să fie menționați în capul acestei enumerări. Comitetul Provizoriu a avut obligația să examineze aceste dosare și să tragă concluziile de rigoare, în conformitate cu drepturile acordate deținătorilor

documentelor prezentate, iar apoi să le înainteze spre aprobare Consiliului Suprem al Basarabiei. Deși categoriile privilegiate ale populației au depus documentele cerute, Comitetul Provizoriu așa și nu a definitivat examinarea lor pe parcursul scurtei sale existențe⁵⁰.

Boierii basarabeni au obținut și ei dreptul de a face parte din nobilimea rusă. Despre aceasta aflăm din adresa din 10 mai 1841 a mareșalului regional al nobilimii, care îi comunica guvernatorului militar al Basarabiei, P.I. Fiodorov, că, prin manifestul împăratului Alexandru I din 30 aprilie 1816, boierii din Basarabia au obținut dreptul de a face parte din nobilimea rusă⁵¹.

Ulterior, nici activitatea comisiei instituite în 1817 pentru cercetarea nobleței familiilor boierești din Basarabia nu s-a soldat cu succes⁵².

La 4 decembrie 1818, la cererea rezidentului plenipotențiar al Basarabiei, A.N. Bahmetev, mareșalul regional al nobilimii, Dimitrie Râșcanu, urma să instituie o nouă comisie, alcătuită din 6 deputați, câte un reprezentant de la fiecare ținut, care trebuia să se ocupe de cercetarea actelor ce urmau să confirme apartenența la rangul nobiliar⁵³. În adresa din 26 august 1819 mareșalul regional al nobilimii din Basarabia îi scria lui A.N. Bahmetev că nobilimea a reacționat negativ la apelul lui. Au urmat încă două adresări ale lui A.N. Bahmetev pe numele lui Dimitrie Râșcanu – la 18 martie și 15 iulie 1819. Dar și de această dată nobilii nu au acceptat inițiativa lui, declarând că apartenența lor nobiliară a fost confirmată în 1818 de o comisie specială, instituită sub președinția lui A.N. Bahmetev, în care au intrat membrii Consiliului Suprem al Basarabiei și deputați ținutali, iar numele fiecărui nobil a fost înscris în Cartea genealogică, care a fost numerotată, cusută și ștampilată, confirmată de A.N. Bahmetev și de toți membrii Consiliului Suprem al Basarabiei. Doar după aceasta, constatau nobilii, s-a purces la alegerea funcționarilor în posturi⁵⁴. Cu atât mai mult că o atare situație era confirmată și de Regulamentul din 1818: „Până vor fi verificate documentele ce dovedesc apartenența fiecărui nobil la rangul nobiliar, în Consiliul Suprem al regiunii va fi întocmită o Carte a Nobilimii în care va fi inclus neamul fiecărui nobil”⁵⁵. Dimitrie Râșcanu scria că până la instituirea unei noi Adunări Nobiliare nobilii vor să ia cunoștință de conținutul instrucțiunii de care urmează să se conducă Comisia pentru examinarea dovezilor prezentate de boierii din Basarabia în vederea acordării titlului de nobil.

Însă datele Cărții genealogice a neamurilor nobiliare din Basarabia, întocmită la 1818, erau incomplete. Din acest motiv, dar, probabil, mai mult din cauza incorectitudinii depistate în urma verificării gradului de noblețe al familiilor nobiliare din Basarabia, când acestea au fost egalate în drepturi cu cele din guberniile interne ruse, în 1821 se înființează o nouă comisie⁵⁶, sub președinția lui A.N. Bahmetev, care urma să se conducă de un regulament aprobat special la 17 februarie 1821, precum și de actul lui C.Mavrocordat din 1734, care acordau gradul de noblețe persoanelor de la marele logofăt, până la logofătul al treilea⁵⁷. În componența comisiei au intrat Alexandru Ghica,

Ion Sturdza, Panait Cazimir, cneazul Alexandru Cantacuzin, Gheorghe Millo, Pavel Catargi, Dimitrie Râșcanu, Tudor Crupenschi, Ion Russu, Vasile Iamandi, Iacovachi Paladi, Ion Donici și Matei Ziloti. În urma activității acestei comisii, au fost alcătuite cărți genealogice pentru fiecare ținut, structurate în șase compartimente. Modalitatea de examinare și de confirmare a titlului de noblețe a fost adusă la cunoștință tuturor boierilor basarabeni. Comisia, ce lucrase doar 11 luni, a recunoscut titlul de noblețe doar pentru 189 de familii, număr care, în 1824⁵⁸, la redactarea „Cărții genealogice” de către Adunarea Deputaților Nobilimii, a fost redus până la 102 persoane⁵⁹.

La 12 mai 1823, rezidentul plenipotențiar interimar al Basarabiei, I.N. Inzov, scria Consiliului Suprem al Basarabiei că ministrul de Interne, contele Kociubei, dispune de informații că Comisia pentru examinarea dovezilor prezentate de nobilii din Basarabia în vederea acordării titlului de nobil și-a încheiat lucrările și a recunoscut titlul de noblețe doar pentru 189 de familii. Dar, pentru ca boierii din Basarabia să poată beneficia de privilegiile acordate nu doar în regiune, dar și în întreg Imperiul Rus, Consiliul Suprem al Basarabiei trebuia să trimită cărțile genealogice, însoțite de documentele originale prezentate Comisiei de la Chișinău, pentru a fi examinate din nou la Sankt Petersburg, iar deciziile luate să fie înaintate pentru confirmare împăratului. Din acest considerent, la 17 mai 1823 Consiliul Suprem al Basarabiei a dat dispoziția să fie alcătuite cărțile genealogice⁶⁰.

Primind, la 16 ianuarie 1825, deja de la contele M.S. Voronțov propuneri suplimentare, la 20 februarie Consiliul Suprem al Basarabiei a dat dispoziția ca mareșalii ținutali ai nobilimii și șefii de poliție să ceară de la nobilii recunoscuți de către comisia din 1821 în rangul de noblețe, ca aceștia să prezinte, în original, documentele care au fost prezentate acestei comisii, anexând la ele câte două copii (o copie pe hârtie în valoare de o rublă, iar alta pe hârtie timbrată în valoare de 2 ruble). Se cereau copii, fiindcă după examinarea acestor acte documentele în original erau întoarse proprietarului, urmând să rămână moștenire copiilor⁶¹.

Primind la 8 mai 1825 o nouă cerere din partea guvernatorului general al Novorosiei și rezidentului plenipotențiar al Basarabiei, scrisă la insistența ministrului de Interne, de a prezenta de urgență actele necesare, Consiliul Suprem al Basarabiei dispune la 26 mai să fie urgentată pregătirea în trei exemplare a cărților genealogice. Iar la 4 noiembrie înștiințează toți mareșalii ținutali ai nobilimii, ca toate documentele să fie prezentate în decurs de o lună. Dar perfectarea cărților genealogice decurgea anevoios. Pe parcursul acestei perioade au prezentat documentele doar 20 de persoane. Ca urmare, în ședința din 7 august 1826 Consiliul Suprem al Basarabiei a stabilit ultimul termen de prezentare a actelor – nu mai târziu de primele zile ale lunii octombrie. La mijlocul lui octombrie cărțile genealogice trebuiau prezentate Ministerului de Interne⁶².

F.F. Wighel, scrie că în Basarabia sunt doar 7 sau 8 familii adevărate de boieri moldoveni: Sturdza, Balș, Rosetti, Donici, Crupenschi, Paladi, Catargi și Râșcan.

Ceilalți însă, care numărau aproximativ 80 de familii, au fost până la ultimul război între Rusia cu Turcia, slugi ale boierilor. În timpul războiului, aceștia s-au alăturat armatei ruse, au obținut diferite funcții, devenind comisionari, furnizori, antreprenori, spioni și prin diverse căi au obținut capitaluri impunătoare, căpătând prin rugăminți funcții și în cele din urmă, folosindu-se de termenul de un an și jumătate acordat pentru schimbul sau vinderea moșiilor⁶³, au procurat în Basarabia proprietăți funciare la un preț foarte mic⁶⁴.

Dar cele relatate de Wighel, pot fi puse la îndoială în baza mai multor exemple din istoria familiilor boierești din Moldova care s-au refugiat în Basarabia sau care aveau deja proprietăți funciare în Basarabia, nu din cele mai cunoscute și influente, bazându-ne pe dosarele familiilor nobiliare.

Din numărul familiilor nobiliare care au fost nevoite pe parcursul secolului al XIX-lea să opteze pentru confirmarea titlurilor nobiliare pot fi amintite familiile: Ciolac, Țambali, Cazimir, Bodescu, Stamo, Meleli, Dimitriu, Leonard, Dicescu, Stamati, Dabija, Frunzeti, Botezatu, Chiruș, Andrieș, Nemișescu, Stroescu, Gafencu, Rosetti, Russo, Negruți, Timuș, Vărzari, Nour, Casso, Roșca, Hâncu, Donici, Albot, Stanișevschi, Țurov, Panait, Vasilescu, Bulat, Angheli, Leontiev și multe altele, care nu erau atât de bogate și de influente ca cele enumerate *supra*⁶⁵.

Regulamentul organizării administrative a regiunii Basarabia din 29 aprilie 1818 confirma consolidarea regimului existent. La 29 aprilie 1818, Alexandru I indica direct în scrisoarea adresată rezidentului plenipotențiar al Basarabiei, A.N. Bahmetev, în legătură cu adoptarea noului Regulament din 1818, că guvernul va păstra în provincie componența națională și va asigura un mod deosebit de administrare a acesteia⁶⁶. Însă Regulamentul acorda drepturi exclusive doar boierilor moldoveni (și privilegiile coloniștilor străini), în pofida faptului că împăratul scria că de drepturi largi va beneficia nu doar această stare socială⁶⁷. În așa fel, majoritatea categoriilor privilegiate ale boierilor au fost suprimate, iar această stare socială a fost egalată în drepturi cu dvorenimea din guberniile ruse și integrată în ea.

Neagu Djuvara constată că pentru Țările Române termenul de boier era ambiguu: „*Boierime* desemna calitatea de nobil, în general, iar *boierie*, slujba sau dregătoria deținută în aparatul de stat. Potrivit tradiției bizantine, puteai fi boier dacă erai fiu de boier sau când căpătai de la domnitor dregătoriile, de pildă, de logofăt sau de spătar. Într-o vreme mai apropiată de noi, după adoptarea sistemului administrativ „european” și după desființarea oficială a titlurilor nobiliare, termenul boier va aluneca, foarte firesc, începând cu mijlocul secolului al XIX-lea, către a treia accepție, învecinată, care în epoca contemporană va fi cea mai curentă: mare moșier, oricare ar fi obârșia lui socială”⁶⁸.

În condițiile în care societatea rusă era în pragul marilor transformări sociale, legate de modernizarea și raționalizarea relațiilor sociale, chemate de descompunerea

sistemului vechi iobăgist, administrația imperială urmărea să creeze în Basarabia o puternică și fidelă bază socială, pe care aveau s-o constituie **boierii** moldoveni.

De un sprijin larg au beneficiat, în special, acei boieri care au acceptat cetățenia rusă. Unii dintre ei, care au colaborat cu rușii în perioada războiului ruso-turc din anii 1806–1812, s-au ales cu ranguri rusești și cu impunătoare proprietăți funciare în partea stângă a Prutului. Pentru a nu-și pierde în noile condiții privilegiile de care se bucurau în țara natală, boierii s-au arătat a fi loiali față de oficialitățile țariste, care au profitat de această loialitate în procesul de integrare a Basarabiei în sistemul economic și politic al Imperiului Rus. Pentru a spori devotamentul boierilor față de puterea imperială, administrația imperială i-a cooptat în rândurile nobilimii ruse, acordându-le aceleași drepturi și privilegiile de care beneficia această stare socială cârmuitoare în Rusia. Potrivit Regulamentului organizării administrative a regiunii Basarabia din 1818, „dvorenilor (boierilor – V.T.) li se acordă în egală măsură drepturile și privilegiile ce le sunt acordate nobilimii ruse, cu păstrarea concomitentă a privilegiilor vechi moldovenești. Drepturile personale ale dvorenimii din regiunea Basarabia, în același rând proprietatea mobilă și cea imobiliară, cât și țigani se confirmă a fi proprietatea lor pe veci, în baza hrisoavelor și documentelor, precum și a legilor ce confirmă această proprietate”⁶⁹.

Spre deosebire de nobilimea din Europa de Vest, care deținea o deplină libertate de acțiuni în raport cu regalitatea, nobilimea (dvorenimea) rusă se caracteriza, din contra, printr-o dependență tot atât de completă față de Putere, oglindită de funcție, ca element definitoriu. Cercetătorul român Alexandru-Florin Platon scrie că nu *proprietatea*, ci *serviciul* era semnul distinctiv al nobleței în Rusia, toți cei care „serveau” fiind considerați a o poseda⁷⁰. Tot în această privință Constantin D. Moruzi scria că „baza autocrației, pătura conducătoare a popoarelor, nu era, ca în alte țări, nașterea, ci serviciile aduse Imperiului. Orice treaptă socială putea ajunge la noblețe, servind pe Țar, iar nobilul, oricât de vechi i-ar fi fost originea, de nu intra personal în serviciul Statului, pierdea titlurile și privilegiile sale”⁷¹.

Confirmând drepturile și privilegiile de odinioară ale boierilor, administrația imperială s-a străduit să-i atragă de partea sa, împărțindu-le proprietăți funciare și acordându-le diferite privilegii. Țarismul a contat și pe dvorenimea rusă care a primit în Basarabia impunătoare proprietăți funciare. Doar conform deciziilor din 18 iunie, 16 octombrie, 12 și 21 decembrie 1823, 1, 7, 8, 9 februarie 1824, 36 de mari demnitari de stat ruși și unii boieri locali au primit din contul pământurilor libere de stat 172122 desetine de pământ, dintre care 98196 desetine 1618 stânjeni în ținutul Akkerman și 73926 desetine 490 stânjeni în ținutul Bender⁷². Numai 22 de ofițeri din armata rusă au primit în aceste două ținuturi 46926 desetine 490 stânjeni de pământ, dintre care generalii Kornilovici, Râleev, Sobaneev, Hapov, Sibirski – 27500 desetine⁷³. Mulți militari care au primit pământ în ținuturile Bender și Akkerman erau ofițeri în Armata a 2-a, cantonată în Basarabia.

Totuși, cele mai imense suprafețe de pământ le-au primit marii demnitari de stat ruși și familia imperială. Spre exemplu, ministrul de finanțe, reacționarul E.F. Kankrin, a primit în Basarabia 30000 desetine de pământ⁷⁴, contele H.B. Benkendorf – 28000, contele K.V. Nesselrode – 10000⁷⁵, generalul Saburov – 10000 desetine și mulți alții depășind mia⁷⁶.

Conform deciziei imperiale din 18 iunie 1823, impunătoare proprietăți funciare au primit unii funcționari ruși și boieri basarabeni: funcționarul de clasa a VI-a Mazarovici – 3000 desetine, guvernatorul civil al Basarabiei Catacazi – 6000, funcționarul de clasa a V-a Kurik – 5000, colonelul Kornilovici (după ce va termina hotărnicia teritoriilor de sud ale Basarabiei) – 6000, Varlaam – 6000, Caliarhi – 6000, contesa Edling (Roxanda Sturdza, fiica lui Scarlat Sturdza⁷⁷) – 10000, văduva vistiernicului Văcărescu și Ralu Caliarhi – câte un lot care urma să le aducă un venit de 1500 de ruble argint anual, iar Mavrogheni – un lot care îi va aduce un venit anual de 1000 ruble argint⁷⁸.

Dintre boierii moldoveni, de un mare sprijin din partea administrației țariste s-a bucurat familia Moruzi. După cum se menționează în hotărârea privind împrăștierea cu pământ a familiei Moruzi, această grijă a Guvernului se datora nu numai stimei din partea Guvernului față de dragomanul Porții Otomane, cneazul Dimitrie Moruzi, dar și „devotamentului acestuia față de Rusia, moștenit de urmașii și rudele sale”⁷⁹. În baza dispoziției imperiale din 12 decembrie 1823, 7 membri ai familiei Moruzi (principesa Eufrosinia Moruzi, născută Suțu, cneazul Dimitrie Moruzi, principesa Ralu Moruzi, născută Mavrocordat, colonelul Dobrânț, principesa Maria Suțu, dna Plaghino, născută Suțu, și principesa Roxanda Moruzi) au primit 32000 desetine de pământ: 17000 desetine în ținutul Bender și 15000 desetine în ținutul Akkerman⁸⁰.

Conform datelor colonelului A. Kornilovici, numai în anii '20 ai secolului al XIX-lea, în ținuturile de sud ale Basarabiei au fost dăruite acestei stări sociale 173012 desetine de pământ, iar 117201 desetine au fost ocupate în mod arbitrar de către moșieri (în componența Bugeacului fiind incluse și așa numita fâșia „celor 2 ceasuri”, care se afla sub jurisdicția Moldovei și unde boierii, în conformitate cu hrisoavele domnești, posedau latifundii întinse)⁸¹.

Drept consecință, boierimea basarabeană, reprezentând elita locală nobiliară, a devenit un important suport sociopolitic al regimului țarist în provincie. Și, deși împrăștiată în întreg Imperiul, mulți dintre nobilii basarabeni și-au păstrat sentimentele naționale, fiind mereu cu gândul la vatră. Scriitorul și publicistul Dumitru C. Moruzi descrie împrejurările în care nobilimea a ajuns în situația dată: „Pentru o bucăciță de pâine și visurile unui viitor îndoielnic, ea lăsa în urmă-i pe dezmoșteniții și pe întunecații neamului în prada veneticilor, aduși ca s-o înlocuiască! Dar, oricât ar fi de nemărginită uriașa împărăție, tot nu e destul de întinsă ca să nu se poată întâlni pribegii prin nemăsuratele îndepărtări, ca să nu se

poată aduna după obârșii, să nu se înțeleagă tainic în graiul neamului, amintindu-și împreună vetrele lor părăsite, poveștile din copilărie, faptele mărețe ale trecutului, cu jalea și dorul pe care le pot cunoaște numai acei care sunt departe de toate dragostele, de toate amintirile dispărute, departe până și de mormintele celor iubiți⁸². În continuare Moruzi constată: „Bătrân și istovit când isprăvește slujba, nu se mai reîntoarce niciodată la obârșie! Ce ar mai căuta acolo? Schimbatu-s-au, desigur, și oamenii, poate și locurile, iar cei care-l iubeau au adormit pe veci! Se stabilește dar în patria unde pribegise, străin de ea, străin de neam, dar mai străin încă de ruși, care l-au făcut străin pretutindeni. Copiii? De n-a știut tata ce să mai caute în patrie, dar ei ce ar mai căuta? De au vreo carieră liberală ca doctori, avocați, arhitecți sau hotarnici, vor rămâne pe lângă cunoscuți și rudele mamei sau ale nevastei. De nu, vor lua și ei drumul pribegiei nimerind după cum îi vor împinge slujba și soarta în altă provincie, unde, ca și părintele lor, își vor lăsa oasele, după ce vor fi trăit străin printre străini, dând naștere la alți pribegi, cărora le vor trece focul și sfintele comori ale neamului, așa precum le-au moștenit; iar acest al treilea rând de pribegi se va simți străin și el, pribeg, nenorocit, dar rus... niciodată!”⁸³.

Dar erau și alte împrejurări și situații în care s-a pomenit nobilimea din Basarabia: „...neavând încotro, unii își trimiseră copiii pe la universitățile de la Kiev și Odesa, care nici acelea nu erau ceva grozav pe acele vremuri, alții îi înrolau ca corneți pe la vreun regiment de cavalerie. Ei înșiși se alegeau după influențe și averi, unul mareșal al nobleței întregii provincii, alții mareșali de districte, schimbându-se astfel între ei ca toți să poată spune că au slujit împărăția. Boiernașii mai mici se prenumerau în cancelariile mareșalilor, dar bineînțeles că nici nu călcau prin ele, cei mai mulți neștiind decât carte moldovenească”⁸⁴. Așadar, „tânărul basarabean intrat în cavalerie, ajuns cel mult la gradul de căpitan al 2-lea, în chefuri, petreceri și jocuri de cărți, se pomenea rechemat de tatăl său, sătul de a-i mai plăti datoriile și care căuta mai bine să-l țină lângă dânsul, încredințându-i administrația vreunei moșii”⁸⁵. Acela care termina universitatea „intra la vreun minister și cum căpăta titlul de *kolejski sovetnik* (funcționar de clasa a VI-a – *V.T.*), era trimis, prin stăruințele părintelui său, ca atașat pentru misiuni speciale pe lângă guvernatorul Basarabiei. Această înaltă funcție, neplătită de altfel, consta a nu face nimic și guvernatorul prenumera în cancelaria lui tot atâția cinovnici pentru misiuni speciale, câți tineri dvoreni avea sub oblăduirea lui. Ba pe unii nici nu-i cunoștea deloc”⁸⁶.

Nobilii din ținutul Hotin în statistica rusă din 1820

Cele relatate de Dumitru C. Moruzi pot fi confirmate de statistica înfăptuită de administrația regională din ținutul Hotin în 1820 (Tabelul 1).

**Numărul boierilor și altor categorii de proprietari din localitățile
ținutului Hotin, conform statisticii populației din anul 1820 ***

Localitatea	Numărul de gospodării	Numărul total al populației																						
		Numărul total de familii și persoane							Inclusiv de sex masculin, conform categoriei de vârstă											Sex feminin				
		Burlaci	Familii	Sex masculin	Sex feminin	Numărul total	Raportul % față de total, rural	Până la 7 ani	De la 7 până la 12 ani					18-36 ani			36-46 ani			De la 46 de ani până la bătrânețe				
									Căsătorii	Holtei	Căsătorii	Holtei	Văduvi	Căsătorii	Holtei	Văduvi	Căsătorii	Holtei	Văduvi	Văduve	Fete și neveste			
Redul Mare	1	-	1	2	2	4	1,3	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Brătușeni	1	-	1	6	2	8	7,0	-	1	-	1	-	2	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-
Rulența	1	-	1	1	4	5	3,2	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Moșinetu	1	-	1	2	2	4	1,5	-	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Vămovița	-	-	-	6	6	12	4,3	3	-	-	-	1	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	6
Irslov/Otaci	-	-	-	3	4	7	1,9	1	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	4
Comarov	-	-	-	4	4	8	1,2	-	1	-	-	1	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	4
Hrușavețu	-	-	-	3	3	6	1,9	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	3
Seliște	-	-	-	1	-	1	0,2	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Beleuți	1	-	1	2	5	7	1,8	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	5
Stroești	1	-	1	6	3	9	2,3	-	-	-	1	1	3	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	3
Dinăuți	1	-	1	1	1	2	0,2	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Șărbunița	1	-	1	1	2	3	1,3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	2
Sânqera	1	-	1	4	4	8	2,1	1	1	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4
Forosna	1	-	1	4	2	6	1,3	1	-	-	2	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	2
Păscăuți	2	1	3	7	10	17	1,7	3	1	-	-	-	1	-	1	-	-	1	-	-	-	-	1	9
Cruglic	1	-	1	5	6	11	2,2	2	1	-	-	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	6
Cristinești	1	-	5	9	12	21	3,9	2	-	-	-	3	2	-	1	-	-	1	-	-	-	-	2	10
Dăncăuți	1	-	1	6	3	9	1,7	1	1	-	2	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	3
Tărăsăuți	-	-	-	1	-	1	0,1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
Zălcuceni	-	-	-	1	1	2	0,3	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Samovo	-	-	-	1	-	1	0,2	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Cerlina	-	-	-	7	6	13	2,0	4	-	-	1	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	6
Coteleu	-	-	-	1	2	3	0,5	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Bădrați	5	1	6	13	14	27	6,0	2	2	-	2	2	1	-	2	-	-	1	-	-	-	-	1	3
Pererita	-	-	2	3	1	4	0,9	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Terebna	1	-	1	2	-	2	0,5	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Corjeuți	1	-	1	3	2	5	0,7	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	1
Lencăuți	4	-	5	11	8	19	4,1	4	-	-	1	2	1	-	2	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Iarova	1	-	1	3	3	6	2,1	2	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Balinți	1	-	1	4	1	5	6,1	3	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Colecăuți	-	-	-	1	-	1	0,3	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bălcăuți	-	-	-	1	1	2	0,6	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Bișenouți	-	-	-	1	1	2	0,5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1
Caracușeni	-	-	-	2	-	2	0,3	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
Numărul total	28	2	37	128	115	243	-	33	9	-	11	16	22	-	17	3	-	14	-	2	6	6	78	

* ANRM, F. 5, inv. 2, d. 398, p. I-III, f. 9 verso-522. În categoria boierilor, proprietarilor funciari a fost introdus și un posesor/arendaș e pământ moldovean din satul Dinăuți.

Datele Tabelului 1, deși necomplete, atestă că boierii și alți proprietari funciari erau înregistrați în 35 de localități din ținutul Hotin: Rediul Mare, Brătușeni, Rujenița, Moșinețu, Vârnovița, Irstov/Otaci, Comarov, Hrușavețu, Seliște, Beleuți, Stroești, Dinăuți, Șărbunița, Sângera, Forosna, Pășcăuți, Cruglic, Cristinești, Dăncăuți, Tărăsăuți, Zăluceni, Samovo, Cerlina, Coteleu, Bădragi, Pererita, Terebna, Corjeuți, Lencăuți, Iarova, Balinți, Colecăuți, Bălcăuți, Bișenouți și Caracușeni. Izvorul indică în aceste 35 de localități: 12 boieri moldoveni, 8 boieri (fără a se indica originea etnică), 1 boier grec, 6 proprietari moldoveni, 1 proprietar moldovean austriac (probabil, supus austriac), 1 proprietar grec, 3 nobili (fără a se indica originea etnică), 1 nobil austriac, 1 posesor moldovean și o văduvă de boier, ce constituiau numeric: 20 de gospodării, 2 burlaci, 37 de familii, 243 de persoane, inclusiv 128 de sex masculin și 115 de sex feminin.

Deși izvorul nu indică întotdeauna numărul de gospodării și familii pentru toate categoriile sociale, inclusiv pentru cele de boieri, prezintă interes modalitatea de amplasare a gospodăriilor boierești în localitățile din ținutul Hotin. Datele atestă că cele mai multe gospodării și familii boierești erau localizate în satul Bădragi, Lencăuți și Pășcăuți. În celelalte sate din ținutul Hotin erau doar câte o gospodărie de boieri, deși numărul total de persoane varia de la o persoană la 27 de persoane în fiecare gospodărie.

Numărul de familii boierești, probabil, era mult mai mare, dat fiind că datele pentru o parte din localități lipsesc. În plus, lipsesc datele pentru orașul ținutul Hotin, unde erau concentrate o parte din familiile boierești din ținut. Mai știm că cei mai mulți boieri aveau viză de reședință în centrul regional – orașul Chișinău.

Numărul de familii nobiliare din județul Hotin, comparativ cu celelalte județe ale Basarabiei pentru anul 1829, sunt sistematizate în Tabelul 2 ce urmează:

Numărul total al populației și numărul familiilor nobiliare din Basarabia, conform statisticii oficiale din 1829*

Județele**	Numărul total de locuitori	Raportul, în %	Inclusiv:		Numărul total de nobili (familii)	Raportul, în %	Inclusiv:		
			Sex masculin	Sex feminin			Nobili ce dispun de moșii	Nobili ce nu dispun de moșii	Nobili personali
Orhei	114154	28,4	61332	52822	299	41,6	94	95	110
Ismail	8134	2,0	4247	3917	15	2,1	3	6	6
Akkerman	20537	5,1	10970	9567	9	1,3	-	5	4
Bender	39341	9,8	21399	17942	30	4,2	4	7	19
Iași	102017	25,4	52630	49387	311	43,3	61	35	215
Hotin	117534	29,3	61995	55539	54	7,5	38	11	5
Numărul total	401717	100,0	212573	189174	718	100,0	200	159	359
Raportul, în %	100,0	-	52,9	47,1	100,0	-	27,9	22,1	50,0

* ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1199, f. 63.

** Inclusiv orașele.

Conform acestei statistici, sistematizate în Tabelul 2, în Basarabia erau înregistrați 401717 de locuitori: 117534 (29,3%) în județul Hotin, 114154 (28,4%) – Orhei, 102017 (25,4%) – Iași, 39341 (9,8%) – Bender, 20537 (5,1%) – Akkerman și 8134 (2%) – Ismail. Numărul de familii nobiliare nu era repartizat proporțional numărului populației. La 1829, în Basarabia erau înregistrate 718 familii de nobili, inclusiv: 200 (27,9%) de familii ce dispuneau de moșii, 159 (22,1%) – fără de moșii și 359 (50%) – nobili personali⁸⁷. Cele mai multe familii de nobili erau înregistrate în județul Iași – 311 (43,3%) familii, urmat de județul Orhei – 299 (41,6%), Hotin – 54 (7,5%), Bender – 30 (4,2%), Ismail – 15 (2,1%) și Akkerman – 9 (2,1%) familii. În județul Hotin erau înregistrate 38 de familii de nobili ce dispuneau de moșii, 11 familii ce nu dispuneau de moșii și 5 familii de nobili personali. Cel mai mare număr de nobili personali este înregistrat în județele Iași (215 familii) și Orhei (110 familii).

Din acest număr de nobili cu moșii și fără de moșii din Basarabia, în baza alegerilor, erau încadrate în serviciu în diferite instituții regionale și județene doar 28 de persoane, inclusiv: în orașul Chișinău – 11 persoane, Ismail – 2 persoane, Akkerman – 3 persoane, Bender – 3 persoane, Bălți – 4 persoane, Hotin – 4 persoane și în serviciul imperial – o persoană. Restul 690 de nobili locuiau în diferite județe ale Basarabiei, 334 de nobili personali și alții locuiau în diferite orașe, nu au fost incluși în Cartea de aur a nobilimii și nu erau încadrați în serviciul de stat⁸⁸. Izvorul mai confirmă că „în cadrul nobilimii din Chișinău, Ismail, Akkerman și Bender sunt dvoreni din alte gubernii care locuiesc aici, dar care nu fac parte din nobilimea basarabeană”⁸⁹.

Informații referitoare la numărul nobililor din Basarabia conțin cele trei recensăminte fiscale ale populației efectuate în anii 1835, 1850 și 1859 (Tabelul 3).

Tabelul 3

***Ponderea nobilimii din Basarabia,
în raport cu numărul total al populației,
conform recensămintelor fiscale ale populației
din anii '30-'50 ai secolului al XIX-lea****

Recensămintele fiscale ale populației	Numărul total al populației	Inclusiv nobili			Raportul, în %, față de recensământul VIII	Raportul nobililor (în %) față de numărul total al populației
		Nobili ereditari	Nobili personali	Numărul total		
VIII (1835)	784650	2262	362	2624	100,0	0,3
IX (1850)	910830	1841	1442	3283	125,1	0,4
X (1859)	903817	2820	2532	5352	204,0	0,6

*ASRO, F. 3, inv. 1, d. 50, f. 24-25; d. 76, f. 4-5, 66-67;

Я.С. Гросул, И.Г. Будак, *Очерки истории народного хозяйства Бессарабии (1812–1861)*, Кишинев, 1967, с. 74.

Datele selectate în Tabelul 3 atestă că nobilimii din Basarabia îi reveneau doar 2624 (0,3%) de persoane din numărul total al populației conform datelor recensământului fiscal al populației din 1835, 3283 (0,4 %) de persoane – conform datelor recensământului fiscal al populației din 1850 și 5352 (0,6%) de persoane – conform datelor recensământului fiscal al populației din 1858. Tendința de creștere a numărului nobilimii din Basarabia este evidentă: de la 2624 de persoane în 1831, la 5352 în 1858.

Din categoria nobilimii din Basarabia făceau parte și *șleahicii*. Șleahitic era denumirea dată în Evul Mediu, în Polonia, nobilimii mici și mijlocii. Șleahita constituia categoria socială a nobilimii din Regatul Poloniei și din Marele Ducat al Lituaniei (care au format Uniunea Statală Polono-Lituaniană – Rzeczpospolita Oboja Narodow). Șleahita s-a format în calitate de categorie socială la sfârșitul Evului Mediu și a continuat să existe până în secolul al XIX-lea. Șleahicii erau în mod tradițional marii proprietarii funciari laici, ale căror moșii erau cunoscute cu numele de *folwark*. Până la dispariția statului polono-lituanian la sfârșitul secolului al XVIII-lea, șleahicii s-au bucurat de privilegii importante, fără egal în epocă. Titlul de șleahitic îl purtau și unii nobili din Basarabia.

În fondul Adunării Deputaților Nobilimii din Basarabia (F. 88), sunt depozitate numeroase dosare prezentate de șleahici pentru confirmarea nobleței în Basarabia, pentru a beneficia de privilegii și de un statut preferențial. Exemplu în acest sens ne pot servi familiile: Petrașevski, Borșevski, Soltovski, Celinski, Berezovski, Eitner, Cerneșevski, Prohnițki ș.a.⁹⁰.

Prezența șleahicilor în Basarabia este atestată și de instrucțiunile date Comisiei Regionale instituite în baza dispoziției din 16 martie 1824 a Consiliului Suprem al Basarabiei privind organizarea unui nou recensământ fiscal al populației⁹¹, în care se menționa că în Basarabia s-au așezat cu traiul mulți șleahici, transferați din alte gubernii ale Rusiei, ale căror documente încă n-au fost examinate de Guvernul Regional. În cazul în care aceste persoane nu vor dispune de certificate prezentate de Adunarea Deputaților Nobilimii din Basarabia, care atestă proveniența lor nobiliară, ele vor fi incluse în liste separate care vor fi prezentate Comisiei Regionale⁹².

Datele care denotă prezența polonezilor în Basarabia sunt oferite de statisticele populației realizate în regiune de către administrația imperială. Astfel, conform datelor statistice din 1828, în Basarabia era înregistrat un număr total de 401717 persoane de ambele sexe (2012543 de sex masculin și 189174 de sex feminin), 718 nobili, inclusiv: nobili deținători de moșii (200), nobili, fără de moșii (159) și nobili personali (359) și 118 reprezentanți ai șleahitei poloneze (67 – în ținutul Orhei, 1 – în ținutul Ismail, 4 – în ținutul Akkerman, 20 – în ținutul Iași și 14 – în ținutul Hotin), care erau compartimentați aparte, după categoria odnodvorților⁹³.

Țarismul a adoptat un șir de legi care urmau să reglementeze situația economică, socială și juridică a șleahicilor polonezi. Conform legii din 19 octombrie 1831,

concomitent cu confirmarea titlului nobiliar pentru șleahța poloneză de către Departamentul Heraldic, lor li se recunoșteau toate drepturile și privilegiile de care beneficia dvorenimea/nobilimea rusă, cu obligația de a executa serviciul militar și a îndeplini prestațiile specifice acestei stări sociale pentru proprietățile funciare deținute. În actele oficiale aceștia urmau să fie identificați cu numele de nobili, și nu de șleahțici. Șleahțicii cărora nu le-a fost recunoscută noblețea erau transferați în categoria populației rurale și urbane: cei din mediul rural – cu numele de *odnodvorți*, iar cei din mediul urban – cu numele de *cețățeni*. Odnodvorții din guberniile apusene ale Imperiului Rus erau împărțiți în odnodvorți *sedentari*, adică care dispun de proprietăți funciare sau își duc existența de pe seama *cinșului*⁹⁴ sau dijmei pe pământurile de stat sau moșierești, și *nesedentari*, care locuiesc în casele moșierilor sau altor persoane particulare, fiind în serviciu sau deținând anumite funcții. Cei care dețineau funcții de medici, învățători, pictori, avocați etc. intrau în categoria cetățenilor de onoare⁹⁵. Regulamentul prevedea că toate aceste categorii urmau să fie luate la evidență și incluse în liste speciale⁹⁶.

Conform Regulamentului din 11 noiembrie 1832, reprezentanții șleahței poloneze au fost împărțiți în trei categorii distincte. În *prima categorie* au intrat nobilii polonezi care au fost confirmați în rang nobiliar de Adunarea Deputaților Nobilimii sau care nu au fost confirmați, dar care dețineau proprietăți funciare și țărani fără de pământ, iobagi sau servitori la curte/slugi boierești. Ei beneficiau de privilegiul specific nobilimii/dvorenimii: nu achitau niciun impozit și nu erau supuși serviciului militar. În *categoria a doua* au fost incluși nobilii confirmați doar de Adunarea Deputaților Nobilimii, dar care nu dețineau proprietăți funciare moșierești și care erau scutiți de orice obligație până la examinarea dosarelor de Comitetul Heraldic. În *categoria a treia* erau încadrați reprezentanții șleahței care nu au fost confirmați în rang nobiliar, nu dețineau proprietăți funciare moșierești și urmau să achite impozite și să satisfacă serviciul militar⁹⁷.

Pe parcursul anilor administrația imperială a recunoscut statutul privilegiat de nobil multor șleahțici polonezi, iar altora li s-au păstrat acele privilegii de care au beneficia în trecut. Spre exemplu, în 1836, mareșalul regional al nobilimii, Dimitriu, a depus la Consiliul Regional al Basarabiei lista a 57 de șleahțici polonezi cu cererea de a li se recunoaște titlul de nobil și de a fi excluși din lista contribuabililor. Ca rezultat, au fost recunoscute titlurile nobiliare pentru următoarele persoane: Urbanovici, Delimorkov, Osețki, Gurski, Lazo, Nedzelski, Kolski, Pragnițki ș.a. Șleahțicilor Tolmacevski, Ilnițki, Bacinski, Cerneavski, Popovski, Levițki, Busuioc, Berezovski, Cerpaliiev, Șostakovski, Zinkevici, Terzimaiov, Petrașevski, Berkov, Radulov, Krunovski, Medzvedcki, Iasinski, Juravski, Baranovski le-a fost păstrat dreptul la privilegiul în baza documentelor de care se foloseau în guberniile interne ruse, primind și certificate care confirmau această stare de lucruri⁹⁸.

Călătorii care au vizitat Basarabia în secolul al XIX-lea atestă prezența șleahțicilor în categoriile nobiliare locale. Astfel, nobilul polonez Iosif Ignati Crașevski, care a vizitat Basarabia în 1843, susține că populația de pe acest teritoriu era alcătuită din moldoveni, ruși, șleahți polonezi, ucraineni⁹⁹. Conform datelor prezentate de cercetătorul Vasile Cazimirovici, 50% din polonezii din Basarabia locuiau în Hotin și localitățile învecinate, 20% – în Chișinău și împrejurimile lui, 15% – în județul Soroca și 5% – în Reni, Ismail și Chilia. Conform acestor date, polonezii dețineau în Basarabia o poziție socială destul de înaltă. Astfel, 10% din polonezi erau funcționari publici, 20% aveau afaceri proprii, 15% se ocupau cu agricultura, 1,5% erau proprietari de pământ, 2% – arendași, 6% se ocupau cu comerțul și meșteșugăritul, 20% din ei nu aveau o profesie stabilită¹⁰⁰.

Informațiile statistice sistematizate în Tabelul 4 atestă că polonezii locuiau în satele Sauca și Noua-Suliță (câte 10 persoane), Mărcăuți (5 persoane), Irstov/Otaci (4 persoane) și Teleșeu (3 persoane). Desigur, unii șleahțicii polonezi locuiau în orașul ținutul Hotin, despre care, cu regret, statistica de la 1820 nu dispune de informații.

Tabelul 4

**Numărul șleahțicilor polonezi din localitățile ținutului Hotin,
conform statisticii populației din anul 1820***

Localitatea	Numărul de gospodării		Numărul total al populației																					
			Numărul total de familii și persoane							Inclusiv de sex masculin, conform categoriei de vârstă									Sex feminin					
			Familii	Sex masculin	Sex feminin	Numărul total Raportul, în %, față de totalul rural	Până la 7 ani	De la 7 până la 12 ani	12-18 ani			18-36 ani			36-46 ani			De la 46 de ani până la bătrânețe						
									Căsătorii	Holtei	Văduvi	Căsătorii	Holtei	Văduvi	Căsătorii	Holtei	Văduvi	Căsătorii	Holtei	Văduvi	Văduve	Fete și neveste		
Irstov/Otaci	-	-	-	2	2	4	1,1	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Sauca	2	-	2	8	3	11	2,9	5	1	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Teleșeu	1	-	1	1	2	3	2,0	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Mărcăuți	-	-	-	2	3	5	1,8	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	3
Nouasulița	-	-	-	5	6	11	2,2	-	2	-	-	-	1	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	6
Numărul total	3	-	3	18	16	34	-	7	3	-	-	3	1	-	3	-	-	1	-	-	-	-	-	12

* ANRM, F. 5, inv. 2, d. 398, p. I, f. 129 verso, p. III, f. 377 verso-378, 409 verso-410, 465 verso-466, 505 verso-506.

Unii șleahțicii locuiau și în localitățile de care statistica din 1820 nu dispune de informații. În plus, statistica nu a înregistrat numărul șleahțicilor care nu le-a fost recunoscut titlul nobiliar, dosarele cărora erau încă în proces de examinare.

Concluzii

Analiza materialului factologic existent ne permite să concluzionăm că informațiile statistice exercită un impact major asupra înțelegerii proceselor din viața economică și socială a societății, oferă posibilitatea de a cunoaște cu o anumită exactitate ceea ce s-a întâmplat în cadrul unei anumite perioade de timp și conturează prin demersuri și evaluări cuantificabile tendințele generale de dezvoltare a ținutului Hotin, iar ulterior și a regiunii, comparativ cu perioadele precedente.

Astfel, studiul privind numărul populației în baza statisticii populației pentru ținutul Hotin din 1820, și nu numai, prezintă un mare interes, iar subiectele legate de studiul numărului populației, în cazul nostru al nobililor, în baza datelor statistice, adunate de administrația imperială rusă, cu diferite scopuri și ocazii, pe parcursul primelor decenii ale secolului al XIX-lea prezintă un interes deosebit, deoarece ne permit să stabilim schimbările de ordin demografic care au avut loc în această perioadă de timp în ținutul Hotin sub dominație țaristă.

Studiul privind evoluția numărului populației ne oferă posibilitatea de a cunoaște, în baza unei anumite localități rurale sau urbane, schimbările cantitative ce s-au produs, sub raport numeric, într-un anumit interval de timp și să înțelegem care au fost factorii care au influențat acest proces.

Și deși statistica din 1820 nu este perfectă, nu conține informații pentru mai multe localități (conține informații doar pentru 145 de sate), unde posibil locuiau nobilii, nu dispune de informații cu privire la numele și apartenența lor etnică, proprietățile lor funciare și satele pe care le dețineau în proprietate, ea ne permite să cunoaștem tabloul general al amplasării familiilor nobiliare în satele ținutului Hotin, să stabilim numărul și compoziția pe vârstă a acestor familii (deși doar în satele indicate de statistică) și reieșind din numărul de gospodării țărănești să determinăm situația lor economico-financiară.

Note:

¹ Prin noțiunea de *populație* subînțelegem mulțimea de oameni care ocupă un anumit teritoriu sau numărul de locuitori într-o anumită arie geografică sau localitate.

² *Arhiva Istorică de Stat din Rusia (AISR)*, F. 19, inv. 3, d. 125, f. 50-54 verso.

³ *Arhiva Națională a Republicii Moldova (ANRM)*, F. 1, inv. 1, d. 3995, f. 11-14; *Записки Бессарабского Статистического Комитета (ЗБСК)*, Кишинев, 1868, т. III, с. 113-116.

⁴ *Полное собрание законов Российской империи (ПСЗРИ)*. Собр. II, т. I, 1826, № 444, СПб., 1830, с. 658-659; А.Защук, *Материалы для военной географии и военной статистики России, собранные офицерами Генерального штаба. Военное обозрение Бессарабской области*, СПб., 1863, с. 147-150.

⁵ Constantin N. Tomescu, *99 sate din ținutul Orheiului la 1820*. În: *Revista Societății Istorico-Arheologice Bisericești din Chișinău*, Chișinău, 1929, vol. XIX, p. 316-168; Idem. *Catagrafia Basarabiei la 1820. 132 sate din ținutul Orheiului*, Chișinău, 1930, p. 1-56.

⁶ Constantin N. Tomescu, *99 sate din ținutul Orheiului la 1820*, p. 316.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Burlac* – persoană de sex masculin din categoria țăranilor, care în timpul efectuării recensămintelor fiscale din anii '20–'50 ai sec. al XIX-lea era holtei. După atingerea majoratului burlacii erau înscrși în liste separat de familia din care proveneau (*AISR*, F. 1181, inv. 15, d. 94. f. 57).

⁹ *Recensământ* – inventarierea periodică a populației (și nu numai), prin înregistrarea statistică a datelor supuse observării, efectuată de instituțiile statului (locale sau centrale), în vederea stabilirii numărului și componenței de sex, de vârstă, sociale, etnice, confesionale etc. a populației dintr-o țară sau dintr-o regiune dată a țării.

¹⁰ *ANRM*, F. 5, inv. 2, d. 398, p. III, f. 383.

¹¹ *Ibidem*, p. I, f. 113 verso, 119.

¹² *Ibidem*, p. I-III, f. 1 verso-522.

¹³ Prin noțiunea de *etnie* subînțelegem un grup sau o comunitate de oameni cu identitate culturală omogenă.

¹⁴ *ANRM*, F. 3, inv. 1, d. 28, f. 10-17 verso.

¹⁵ *Ibidem*, f. 28 verso-29.

¹⁶ *Ibidem*, f. 29.

¹⁷ Principiul de bază în reproducerea denumirilor de localități a fost respectarea cu strictețe a formei primare, din care considerent localitățile sunt rediate fără transformări, cu păstrarea denumirilor de epocă, cu diferite accente.

¹⁸ Corect, *Vancicăuți*.

¹⁹ *ANRM*, F. 3, inv. 1, d. 28, f. 29 verso-33.

²⁰ A se vedea, spre exemplu, lista cu indicarea în câte părți (occoale) se împarte ținutul Hotin, câte sate și câți locuitori (gospodării) se află în fiecare ocol și cine este vornicul satului, datată cu luna octombrie 1820 (*ANRM*, F. 2, inv. 1, d. 716, p. III, f. 317-337).

²¹ *Ocolaș* – în Moldova, în sec. al XVIII-lea, slujbaş însărcinat cu strângerea dărilor. În Basarabia – conducătorul administrativ al unui ocol (*ANRM*, F. 2, inv. 1, d. 586, f. 20; d. 675, f. 254-255). *Regulamentul privind administrarea Basarabiei din 29 aprilie 1818* prevedea că fiecare ținut se va împărți înoccoale, în care va fi ales, din rândurile locuitorilor care dispun de proprietate, câte unocolaș, iar în sate – câte un vornic (*Устав образования Бессарабской области 1818 г.*, Кишинев, 1818, c. 14).

²² *Autohton* (fr. *autochtone*; gr. *autohton*: auto „însuși” + chthon „pământ, țară”) – populație care s-a format și s-a dezvoltat pe teritoriul pe care trăiește și în prezent; care are rădăcini străvechi pe un teritoriu anumit și valori comune: originea etnică, limba, credința, tradițiile, datinile etc.; băștinaș; indigen (cf. Vasile Breban, *Dicționar general al limbii române*. Vol. I, București, 1992, p. 80). Cu așa sens acest termen este atestat și în documentele de epocă, emise de administrația locală din Basarabia, în primii ani după anexarea ei la Imperiul Rus. Cu referire la acest termen, Serdăria Orhei scria, spre exemplu, într-un raport din 26 iulie 1816 președintelui Comitetului Provizoriu al Basarabiei, guvernatorului de Ekaterinoslav, I.H. Kalagheorghe: „*Niamuri di oameni să află în ținutul acesta ce mai multă parți di nație moldovenească, care sânt adivărați lăcuitori de aicea statorniciiți* (subl. n.)” (*ANRM*, F. 4, inv. 1, d. 44, p. I, f. 137-137 verso), după care urmează veneticii: rușii, sârbii, armenii, lipovenii, țigani și jidovii.

²³ *ANRM*, F. 4, inv. 1, d. 44, p. I, f. 137-137 verso.

²⁴ Prin noțiunea de *demografie* subînțelegem studiul sistematic al populației, efectuat, în cazul nostru, de instituțiile imperiale sau regionale, în anumite intervale de timp, cu anumite scopuri, în special fiscale.

²⁵ A se vedea analiza acestor regulamente în: Valentin Tomuleț, *Basarabia în epoca modernă (1812–1918) (Instituții, regulamente, termeni)*. Ediția II-a, revăzută și adăugită, Chișinău, 2014, p. 500-512.

²⁶ Ф.Ф. Вигель, *Замечания на нынешнее состояние Бессарабии. Писано в октябре 1823 года*, М., 1892, с. 11.

²⁷ *Ibidem*, p. 279.

²⁸ Ф.М. Лурье, *Российская история и культура в таблицах*, СПб., 1998, с. 227.

²⁹ Alexandru-Florin Platon, *Geneza burgheziei în Principatele Române (a doua jumătate a secolului al XVIII-lea – prima jumătate a secolului al XIX-lea)*. Preliminariile unei istorii, Iași, 1997, p. 247.

³⁰ *Устав образования Бессарабской области 1818 г., предисловие*, с. 17.

³¹ G. Hosking, *Rusia. Popor și imperiu. 1552–1917*, Iași, 2001, p. 117.

³² А.Н. Крупенский, *Краткий очерк о бессарабском дворянстве. 1812–1912*, СПб., 1912, p. 17; Gh. Bezviconi, *Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru*, București, 1940, p. 25.

³³ Gh. Bezviconi, *Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru*, p. 25.

³⁴ А.Н. Крупенский, *Краткий очерк о бессарабском дворянстве. 1812–1912*, с. 49-64.

³⁵ Apud: Radu Rosetti, *Acțiunea politicii rusești în Țările Române povestită de organele oficiale franceze*. Ediția a II-a, București, 1914, p. 41.

³⁶ A.D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*. Ediția a III-a. Vol. X: *Istoria Țărilor Române de la Pacea de la București până la răsturnarea fanarioșilor (1812–1821)*, București, p. 16.

³⁷ *Договоры России с Востоком. Политические и торговые*. Собрал и издал Т. Юзефович, СПб.: Типография О.И. Баста, Невский 71, 1869, с. 52-53.

³⁸ Dumitru C. Moruzi, *Basarabia și viitorul ei. 1812–1905*, București, 1905, p. 59.

³⁹ A.D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*. Ediția a III-a. Vol. X: *Istoria Țărilor Române de la Pacea de la București până la răsturnarea fanarioșilor (1812–1821)*, p. 16.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ C. Georgescu-Vrancea, *Boierimea basarabeiană și pacea din București din anul 1812*. În: *Arhivele Basarabiei*, Anul VI, nr. 2, aprilie–iunie 1934, p. 179.

⁴² *Ibidem*, p. 180.

⁴³ Despre instituirea cordonului sanitaro-vamal la Prut și Dunăre în 1817, a se vedea mai detaliat: Valentin Tomuleț, *Măsurile întreprinse de administrația imperială rusă în vederea instituirii cordonului sanitaro-vamal la hotarele de apus ale Basarabiei (anii 1812–1818)*. În: *Analele Universității Libere Internaționale. Istorie. Anul 2004*, Chișinău, 2004, vol. II, p. 82-100.

⁴⁴ Dumitru C. Moruzi, *Rușii și românii*. În: *Scrieri*. Ediție în două volume. Vol. II, Chișinău, 2014, p. 440-441.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 441.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 442.

⁴⁷ N. Iorga, *Cuvântarea ținută în București la 16 mai 1912, cu prilejul comemorării pierderii Basarabiei*. În: *Revista română*, Anul XXI, nr. 4 (82), noiembrie 2015. Iași, 2015, p. 33.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 32.

⁴⁹ Ал. Крупенский, *Краткий очерк бессарабского дворянского собрания*, СПб., 1912, с. 10.

⁵⁰ Dinu Poștarencu, *Introducerea instituției nobiliare în Basarabia*. În: *Nobilimea basarabeiană în epoca reformelor din Imperiul Rus (volum dedicat memoriei lui Alexandru Matei Cotruță)*, Chișinău, 2013, p. 66.

⁵¹ ANRM, F. 88, inv. 1, d. 1035, f. 65.

⁵² Ал. Крупенский, *Краткий очерк бессарабского дворянского собрания*, с. 15.

⁵³ *Ibidem*, p. 11.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 12-13.

⁵⁵ *Устав образования Бессарабской области 1818 г.*, Кишинев, 1818, с. 24.

⁵⁶ ANRM, F. 3, inv. 1, d. 312, f. 52.

⁵⁷ Acordau dreptul la noblețe următoarele ranguri moldovenești: mare logofăt, mare vornic, vistiernic, hatman, postelnic, cămăraș, agă, spătar, ban, comis, căminar, paharnic, serdar, stolnic, armaș, medelnicer, clucer, sulger, pitar, jîtnicer, șătrar, logofătul al doilea, postelnicul al doilea și logofătul al treilea (Ал. Крупенский, *Краткий очерк бессарабского дворянского собрания*, с. 17).

⁵⁸ Valentina Samoilenko, *Boierimea din Basarabia în secolul al XIX-lea. Statutul ei juridic și social*. În: *In memoriam professoris Mihail Muntean. Studii de istorie modernă*, Chișinău, 2003, p. 202.

⁵⁹ Lista acestor 102 persoane incluse în „*Cartea genealogică*” a se vedea în: Ал. Крупенский, *Краткий очерк Бессарабского дворянского собрания*, с. 17-19.

⁶⁰ ANRM, F. 3, inv. 1, d. 761, p. I, f. 149-149 verso.

⁶¹ *Ibidem*, f. 149 verso-150.

⁶² *Ibidem*, f. 150-151.

⁶³ Despre schimbul de moșii dintre spătarul Ioniță Bașotă, care după răpirea Basarabiei a rămas în provincie și o seamă de boieri moldoveni (Grigoraș Sturza, Ion Vârnăv, Dumitru Bogdan) a se vedea: C. Georgescu-Vrancea, *Boierimea basarabeană și pacea din București din anul 1812*. În: *Arhivele Basarabiei*, anul VI, nr. 2, aprilie–iunie 1934, p. 173-180.

⁶⁴ Ф.Ф. Вигель, *Замечания на нынешнее состояние Бессарабии. Писано в октябре 1823 года*, с. 4.

⁶⁵ ANRM, F. 88, inv. 2, d. 304, 308, 311, 317, 318, 323, 330, 343, 352, 355, 358, 368, 386, 387, 395, 399, 421, 425, 427 etc.

⁶⁶ *Устав образования Бессарабской области 1818 г.*, Кишинев, 1818, с. 2.

⁶⁷ *Ibidem*.

⁶⁸ Neagu Djuvara, *Între Orient și Occident. Țările române la începutul epocii moderne (1800–1848)*, București, 1995, p. 121.

⁶⁹ *Устав образования Бессарабской области 1818 г.*, Кишинев, 1818, с. 17.

⁷⁰ Alexandru-Florin Platon, *Geneza burgheziei în Principatele Române (a doua jumătate a secolului al XVIII-lea – prima jumătate a secolului al XIX-lea). Preliminariile unei istorii*, Iași, 1997, p. 247.

⁷¹ Dumitru C. Moruzi, *Basarabia și viitorul ei. 1812–1905*, București, 1905, p. 4.

⁷² AISR, F. 379, inv. 2, d. 11, f. 160-160 verso.

⁷³ *Ibidem*.

⁷⁴ Valentin Tomuleț, *Unele probleme de controversă privind dezvoltarea social-economică a Basarabiei (anii 1812–1868) în istoriografia sovietică moldovenească*. În: *Probleme actuale ale istoriei naționale și universale*, Chișinău, 1992, p. 174.

⁷⁵ Despre condițiile împrumutării cu pământ în Sudul Basarabiei a contelui Nesselrode a se consulta mai amănunțit AISR, F. 379, inv. 2, d. 11, f. 44 verso-47 verso.

⁷⁶ Nicolae Ciachir, *Basarabia sub stăpânire țaristă (1812–1917)*, București, 1992, p. 22.

⁷⁷ ANRM, F. 6, inv. 2, d. 193, f. 4.

⁷⁸ AISR, F. 379, inv. 2, d. 11, f. 68-68 verso.

⁷⁹ *Ibidem*, f. 112.

⁸⁰ *Ibidem*, f. 112-112 verso, 160 verso.

⁸¹ А.Корнилович, *Статистическое описание Бессарабии, собственно так называемой, или Буджака, с приложением генерального плана сего края, составленного при гражданской съемке Бессарабии комиссией, производившей размежевание земель на участки с 1822 по 1828 г.*, Аккерман, 1899, с. 18.

⁸² Dumitru C. Moruzi, *Rușii și români*. În: *Scrieri*. Ediție în două volume. Vol. II, p. 365-366.

⁸³ *Ibidem*, p. 366.

⁸⁴ *Ibidem*, p. 443.

⁸⁵ *Ibidem*.

⁸⁶ *Ibidem*.

⁸⁷ Aceleași date le întâlnim și în compartimentul introductiv al Statisticii: *ANRM*, F. 2, inv. 1, d. 1199, f. 3.

⁸⁸ *ANRM*, F. 2, inv. 1, d. 1199, f. 3-3 verso.

⁸⁹ *Ibidem*, f. 3.

⁹⁰ *ANRM*, F. 88, inv. 1, d. 74, 127, 136, 140, 150, 179, 307 etc.

⁹¹ *ANRM*, F. 88, inv. 1, d. 95, f. 35.

⁹² A se vedea conținutul instrucțiunii în: *ANRM*, F. 3, inv. 1, d. 429, f. 109 verso-111; F. 88, inv. 1, d. 95, f. 35-40.

⁹³ *ANRM*, F. 2, inv. 1, d. 1199, f. 3, 63.

⁹⁴ *Cinș* (în poloneză *czynsz*, germană *zins* – procent, de la latinescul *census*) – dare bănească folosită în Polonia, care se achita pentru pământul sau imobilul dat în folosință străină pe o durată îndelungată de timp.

⁹⁵ *Cetățean de onoare* – stare socială privilegiată, deosebită de orășeni, creată prin manifestul imperial din 10 aprilie 1832 și divizată în cetățeni de viță și personali, dar care nu erau întruniți într-o organizație de castă. Statutul de cetățean de onoare era acordat fie personal pe durata vieții, fie ereditar persoanelor care au primit un ordin imperial, marilor industriași și negustori, persoanelor care s-au remarcat în domeniul științei și artei, celor cu studii universitare, precum și copiilor de nobili (*Свод законов Российской Империи. Законы о состояниях*, СПб., 1833, с. 114-116; Е.Ф. Зябловский, *Российская статистика. Часть I. Издание второе*, СПб., 1842, с. 52).

⁹⁶ *ПСЗРИ*. Собр. II, т. VI, 1831, СПб., 1832, № 4869, с. 134-135.

⁹⁷ *ПСЗРИ*. Собр. II, т. VII, 1832, СПб., 1833, № 5746, с. 836-837.

⁹⁸ Алексей Накко, *Бессарабская область со времени присоединения ея к России по Букарестскому миру 1812-го года. В историческом, экономическом и статистическом отношениях*, л. 170.

⁹⁹ Василий Казимирович, *Страницы истории поляков Молдавии*. În: *Русин*, nr. 4, Кишинев, 2006, с. 184.

¹⁰⁰ *Ibidem*, p. 184-185.